

ANTONIO ZAVALA

**EUSKAL JOKOAK
BERTSOTAN (II)**

ANTONIO ZAVALA

AUSPOA LIBURUTEGIA
(183)

Auspoa Liburutegia
(EDITORIAL AUSPOA)

Plaza Santa Maria, 2 - Tolosa, Gipuzkoa
Tel. (943) 67 12 82

ANTONIO ZAVALA

**EUSKAL JOKOAK
BERTSOTAN
(II)**

**AUSPOA LIBURUTEGIA
1985**

© Auspoa Liburutegia (Tolosa - Guipuzkoa)
Fotokonposatzalle: LENTE, Estella (Navarra)
Inprimatzalle: Gráficas Lizarra, S. L., Estella (Navarra)
Depósito Legal: NA. 1.132-1985
ISBN 84-7158-124-8 (Obra completa)
ISBN 84-7158-128-0 (Vol. II)

ARKIBIDEA

Itzaurrea	9
PALANKARIAK	
(1868) Manuel Artasoro'renak: «Palenkan goraintziak utzi ditut, Patxi...»	13
Palenkarien bertsoak: «Juan Martin famatua izan da otsera...»	17
Bertso Berriak Renteria'ko palankapartiduai jarriak: «Santa Isabel eguna Uz-taren lauan...»	21
(1881) Bertso Berriak: «Milla ta zortzi-reun ta larogei ta bat urte...»	27
Mendata'ko palanka-jokua (I): «Sugertie bota eben aurretik zein asi...»	47
Mendata'ko palanka-jokua (II): «Bizkaian'n jarri dira bai palankariak...»	51
SEGALARIAK	
(1893) Bertso Berriak: «Milla zortziregun larogei eta amairugarren urtian...» ...	57
(1909) «Merezi duan persona bati jartzera nua bertsoak...»	63
Bertso Berriak aurtengo segariantzako jarriak: «Jose Manuel Alzarra kantak jartzera dijua...»	69
ABERE-PROBAK	
Bertso Berriak aurten jarriak proba ba-	

ten gañian txit barregarriak: «Kantatu gura ditut zenbat bertso berri...»	77
Bertso Berriak: «Amigo batek enkargatu nau lengo jai-arratsaldian...»	87
Muxika'ko probak Txotxo-Jeuri'n bertsoak: «Muxika'n pasatu da, au da komedie...»	93
Probalariak: «Ogei bertso berriyek mendiyan jarriyek...»	101
Bertso Berriak Garagarrileko probaren ganean jarriak: «Siglo zar ori akabau jaku, oin sartu gara barrien...»	107
Bertso Berriak Izagirre'ko idi nobliai jarriak: «Arratsaldeko irurak jo eben orduan...»	113
Beiak burrukan: «Adarrak zorroztuta ekarri dabe plazara...»	121
Bertso berriak: «Bi ari-joko dira Bizkaia'n jokatu...»	125
Probalariak: «Mendexa'tik ekarri probako bandera...»	131
BOZEOLARI ETA BURRUKALARIAK	
(1925) Bertso Berriak Uzkuduntarrak jarriak: «Milla ta bederatzireun da ogei ta bostgarren urtian...»	137
(1926) Bertso Berriak: «Oraingo estilo berri (y) onentzat ditut bertsoak aterra...»	143
Gora Uzkudun! «Paulino, Paulino, Errezil'ko Uzkudun...»	149
Bertso Berriak Paulino Uzkudun'ei jarriak: «Bertso berriyak jartzera nua Paulino Uzkudun'entzat...»	155
Bertso Berriak: «Alegrantzia onekin asten naiz kantatzen...»	161
Bertso Berriak: «Esplikatzera nua egiak euskeran...»	167

ITZAURREA

Auspoa'ren 180'garren alean, euskal jokoai jarritako bertsoen lenengo zatia argitaratu genduan, bigarrenkoa, gaurko au alegia, bidean zala esanez.

Liburu ura zer zan, eta gaurko au zer dan, itzaurrean adierazi genduan. Orregatik, gaurko onek ez luke berez itzaurrerik bear. Baiña lenengo liburu ura eskuetaratu etzutenentzat, on izango da orain ere itz batzuk egitea.

Jokoa gai duten bertso-saillak bildu ditugu bi liburu auetan; baiña egillearen izenik gabekoak geienak. Egillearen izena dutenak, beren aitaren liburuan argitaratuak ditugu, edo denborarekin argitaratuko ditugu.

Karga-jasotzailleak, aizkolariak eta korrikalariak lenengo liburuan joan ziran. Oraingo ontan, palankariak, segalariak,

abere-probak eta bozeolari ta burrukalaria-riak datoz.

Pelota eta arraunketa, bi liburu auetatik kanpo gelditu dira. Joko oiek, beren ugari-tasunean, gutxienez liburu bana osatuko baitute.

Mugaz ipar aldeko bertsorik ere ez degu liburu ontan sartu.

Ez-ta ere, gerraz geroztik, jokoa gai du-tela, egunkari eta aldizkarietan azaldu di-ran bertsoak.

Liburu ontako bertsorik famatuena, Artxiola palankariarenak dira, dudarik gabe. Gaur ere kantatzen baitira. Izenorde ori, baserriaren izenetik zetorkion; Azpeiti'-ko Artxiola baserria, alegia. Orregatik, be-raren argazki batez baliatu gera liburuaren azala jazteko.

Bizkaieraz ere badaude emen bertso-sail batzuk. Oien illun-uneak, Ereño'ko Abel Muniategi adiskideak argitu dizkigu. Milla esker berari.

Doiñu batzuk ere baditu liburu onek. Oiek guk manetofonoz jasoak dira. Baiña Ernani'ko Manuel Yaben'ek solfeoz pape-reratuak, eta Lazkao'ko beneditinotarrak garbiro idatziak. Milla esker laguntzaille oiei ere.

Itz auek bukatzeko, guretzat saririk onena zein litzaken esango degu: irakurle guztiak bertso auen bidez txolarte gbozo bana igarotzea.

PALANKARIAK

(1868)

MANUEL ARTASORO'RENAK

- 1/ Palenkan goraintziak
utzi ditut, Patxi,
gure banidadeak
bera dira jetxi;
gauza ortatik dator
alebio gutxi,
oraindik nai nioke
txapelari eutsi.

- 2/ Orain sei urte neukan
estimaziua,
Patxiri erakusten
nere apiziua;
maiz artutzen genduen
ejerziziua,
orain azaldu degu
operaziua.

- 3/ Manuel Artasoro,
askok dakiguna,
iru aziotara
berrogei ta launa;
ontz erdi baten faltan
izango da juana,
arroako palenkak
neurtzen du gizona,
badauzka indarra ta
egokitasuna.
- 4/ Markiñera juan da
giñanean asi,
suerteak emanik
a *pecho* lenbizi;
ogei ontza bentaja
nezkion ereki,
ortaraño zer naizen
ez naute ikusi,
bajoan uste zana
irten da nagusi.
- 5/ Mutriko'tik joan ziran
musika ta guzi,
asi baño len zuen
ustez irabazi;
ikusi duanean
Manuel nagusi,
zortziko eder asko
ez digue asi,
nunbait ark bezela nik
ez nuen merezi.

6/ *A median* genduan
urrengo asia,
artan ereki nion
bentaja bizia;
irabazten nuela
neukan ekusia,
ankabe ori nuen
erretxo utzia,
ogei ta zazpi ontza
bentaja guzia.

Bertso auek 1956'an etorri zitzaizkigun, Leitza'ko Gorritiene'tik. Bertako Maria Josefa Zestau, artean amairu urtekoak, iru kuaderno bere eskuz bertsoz bete ta bialdu zizkigun. Lan ori aitonak eta berak egin zuten: arek kantatu ta billobak idatzi.

Seguru asko, paperetan zabalduko ziran eta bertso geiago izango ziran.

Apustu onetzaz onela dio Rafael Agirre'k bere *Juegos y deportes vascos* liburuan, 340 orri-aldean:

«Palankaris que llegaron a ser figuras de leyenda en el País Vasco fueron Manuel Juaristi «Artazo», del barrio de San Lorenzo, en Elgóibar, y Francisco Olabarrieta, de Motrico. El 31 de marzo de 1868 celebraron en Marquina una memorable apuesta con la barra de 25 libras de peso. El resultado fue el siguiente:

Manuel Juaristi:

a media vuelta 3' 3" 1/2

a pecho 50' 2" 1/2

entrepierñas 38' 3" 1/2

Francisco Olabarrieta:

42' 8" 1/2

46' 8" 1/2

40' 3"

Resultó ganador en el cómputo total Manuel Juaristi «Artazo».

Bertso auek, Elgoibar'ko Manuel Juaristi'k, Artazo edo Artasoro orrek, jarri arazi zituan. Irabazleak, alegia.

Erantzuna ere izan zuten. Mutriku'ko Patxi Olabarrieta'k, Xenpelarregana joan eta ordañak para arazi zizkion. Ikus: *Auspoa*, 88-89-90, 286 orri-aldean.

Basarrik, Xenpelarren bertso oiek oiñarri arturik, bi idazlan argitaratu zituan *El Diario Vasco*'n, 1984'ko otsaillaren 8 ta 9'an.

PALENKARIEN BERTSOAK

- 1/ Juan Martin famatua
izan da otsera,
eibartar bat juan zaio
berari etxera,
palenkan jokatzeko
desafiatzera:
– Konformatzen bagera
goazen probatzera.

- 2/ Erresponditu dio
itzaldi batean:
obeditzen diola
ondradamentean.
Eibartarra kontentu
etzan ainbestean,
gobernatu zalako
jokatzeko ustean.

3/ Eibartarrak esan zion,
klaruak bezala,
jokatzeko ustean
abiatu zala;
ez ibiltzeko ari
ala eta ola,
jokatutzeko edo
obeditu zezala.

4/ Juan Martiñek orduan
egin zion erronka:
bear zuela amar
librako palenka;
arraien pasa gabe
eskuñeko anka,
zeñek luzeagoa
plazan egin marka.

5/ Itzak ziran moduan
egiña papera,
Billabona'ra jua
dira jokatzera;
eibartarrak musika
mutuak atzera,
bidañiarrak berriz
diruak etxera.

6/ Mutil balientia,
odoletan bero,
iñola're galtzea
etzuen espero;
seguro irabaztea
jokatu ezkerro,
lanak izaten dira
zeinbatekin gero.

7/ Berez gizon txikia,
aurrera edadez,
askotan miserian
alimentsu gabez;
umiak ezin aziz
or dabil doloz,
ala ere palenka
ark aña tira ez.

8/ Besteak ez balio
araño segitu,
akaso bajoagoa
nai zuen gelditu;
premiatzen danean
geiago tiratu,
akordatua dago
nola baliatu.

9/ Bidaña'n jaioa,
baita're azia,
Juan Martin Elola
du bere grazia;
palenkako lanean
doaiez jantzia,
jokatutako danak
da irabazia.

10/ Gezurrikan gabe nik
orra esan egia,
Billabona'ko plazan
askok ekusia;
bulkatu gabe ez da jua
airean burnia,
alabatu nai nuke,
biba Bidaña!

Bertso auek ere 1956 urtean jaso nituan Leitza'ko Gorritienea baserritik, Maria Josefa Zestau'k bere aitonaren aotik kopiatuta.

Apustu au, Bidaña'ko Juan Martin Elola'k eta eibartar batek jokatu zuten Billabona'n. Eibartarraren izenik ez da esaten. Apustua noiz egin zan ere ez.

Ikus: R. Aguirre: *Juegos y deportes vascos*, 1971, 339 orri-aldean, Elola'ri buruz esaten diranak.

BERTSO BERRIAK
RENTERIA'KO PALANKA-PARTIDUAI
JARRIAK

- 1/ Santa Isabel eguna
Uztaren lauan,
kantik jartzera nua
euskera klaruan:
partidu izugarri bat
nola jokatu dan,
esplikatuko banu
pasa den moduan,
artako dagoenak
artzeko goguan.
- 2/ Lenbiziko alabantzak
jokalariari,
aditzera emateko
mundu guziari;
permisua galdetu
alkate jaunari,
respuesta eman du:
—Inporta ez dit neri,
ogia sortuko diezu
itxu tristeari.

3/ Irabazi duena da
berez Zurradoria,
palankarekin badu
abilidadea;
amasei ontza kuadruan
sartu eta tira,
arraian ere oso
garbi ibilli da,
begira dauden guziak
ikaratu dira.

4/ Patxiko Garibaldi da
partida irabazia,
berak esaten zuen:
- Galdu zat etxia.
Denari gustatu zaie
orren plazako ibillia,
gerok ikusi degu
esperientzia,
onra ederra daukazu,
biba Renteria!

5/ Jose Manuel Muñagorri
zan anketan juez,
oker gutxi pasa zan
ark sumatu gabez;
kontzientzian birian
garbi eta legez,
Andoañ'en bizi da,
angua da berez,
jaun orri prenda artzen
etzeguen errez.

- 6/ Ignazio Olaizola
zan señak sartzeko,
Itziar'ko semia
garbi esateko;
tiro edo kulo zan
erreparatzeko,
eta okerrik bazen
gero zuzentzeko,
zer esanik ez dago
gizon oientzako.
- 7/ Klaudio Arteaga
Rezil'ko semia,
ura genduen gizon
tertzero paria;
artara ezkerro gauzak
formal bear dira,
ark bazekien ongi
plazako legia,
arren esanetara denak
konformatu dira.
- 8/ Galde egin genduan
mutil ori zein zan,
ongi zekienakin
informatu giñan:
Bizkai'ko Alustia'ko
semia nola zan,
iru urtian erronkaz
iñor baldin bazan,
abill usteko ori
tonto gertatu zan.

- 9/ Zein tierretakua den
lenbizi esan nai ez,
ona izan bear du ¹
aditu degunez;
kontrabando bezela
etorri da gabez,
ostatuan egon da
nai duena janez,
palankari aundi ori
ase dute lanez.
- 10/ Ignazio duela izena
esan du lenbizi,
Jose Domingo dala
gero degu ikasi;
trabesak egiñ arte
bentaja artzen utzi,
naita ere azkenian
ezin irabazi,
kaiolako txoriak
juan zaizka igesi.
- 11/ Garagar illen ogeian
zan onera etorri,
Eusebio argiñakin
peontzan zan jarri;
ezta luzaro jardun,
aspertu da sarri,
iru egun pasa ditu
entretenigarri,
itxu aurreko onen bat
izango due ori.

¹ Bertso-paperak: *ona esan bear du.*

12/ Palanka batekin ziran
disputatutzera,
ezin egin denian
zerbait esatera;
lege sarrera esan da
sirristan atera,
sustantziaz egiña
zeukaten papera,
au galerazi eta jua zen
berriz tiratzera.

13/ Zer motibo neukan nik
burla egiteko?
Ez nuen obligatu
ori esateko:
«Tripa aundia daukazu
urrin botatzeko.»
Bera zebillen larri
neri jokatzeko,
ez giñan leku txarrera
jua probatzeko.

14/ Partida bukatuta
gero azkenian
ardua eskeñi niza
umore onian;
baita bostekua ere
denbora berian,
nik partitu nai nuen
gizonen legian,
ez bata eta ez bestia
artu etziñian.

15/ Orra amabost bertso
ipiñita moldez,
guk kantatuko ditugu
palankan egiñez;
ez dakiten guziak
enteratu bitez,
konprenditu liteke
gauza orrenbestez,
adios, Jose Domingo,
ongi bizi zaitez.

Bertso auek, *Tolosan: Eusebio Lopez-en moldiztegian* argitaratu ziran paperetan, eta Loiola'n, Aita J. I. Arana zanaren bilduman, azaldu. Nork jarriak diran ez da esaten; urterik ere ez. Bañan joan dan mendearen bukaerakoak izango dira.

Tolosa'ko Fakundo Adurriaga *Besamotza*'ren bilduman ere agertu dira bertso auek, eskuz idatzita. Aldaketak: 3/3: palankakin daduka; 3/5: botatzeko sei ontza; 3/6: kuadruan ta tira; 3/7:ere erosuan; 3/10: amolatu dira; 4/4: galdu zat eziya; 4/6: orren palanka ibilliya; 4/9: onra ederra dauka; 5/5: konzienzian beria; 9/2: lenbizi esan ez; 13/5: tripa aundiya daukak.

(1881)

BERTSO BERRIAK

- 1/ Milla ta zortzireun ta
larogei ta bat urte,
bertso bi paratzeko
enkargatu naute;
palenka-partidua
dala mediante,
enreratuba bada
makiña bat jente,
gero kontrariyuak
faltatu digute.

- 2/ Ni naiz palenkariya
Arxiola'koa,
nere kontrariyoa
Zuaneta'koa;
orain sei illabete
zan erronka joa:
palenka izateko
zortzi librakoa,
nai duanak irteteko
probintziakoa.

- 3/ Iturriotz'en orrela
San Juan Txikietan,
baita txapela ere
txiri baten puntan;
gero bandera jarri
Santa Luzietan,
ura zala nagusi
probintzi onetan;
erronka bazeukaten
kale kantoietan.
- 4/ Orrenbeste erronka
aditutakuan,
kontra ateratzea
disponitu nuan;
San Tomasetan giñan
Azpeitia'ra juan,
ia len esanetan
konforme zeguan,
partida gau orretan
zerratu genduan.¹
- 5/ Partira zerratu zan
San Tomas gaubean,
jokatzeko lbeltzan
ogei ta laubean;
kondizioak jarri
ziran papelean:
zortzi librako palenka
oraingo legean,
iru aziotara
formalidadean.

¹ Bertso-paperak puntuak: *aditutakoan, nuan, joan, zegoan, genduan, Gau* itza guk erantsia da, paper zaa-

- 6/ Labaka ekarririk
 Biañia'tikan,
 ensaioetan asi
 zan berriotikan;
 jokatzea damutu ezetz
 oien aldetikan,
 trabesak egin dira
 noski gogotikan,
 gero pagatu dute
 patrikeratikan.
- 7/ Iñon ezta ikusi
 orrelako lanikan,
 jokatu gabe trabesa
 galdutzen danikan;
 segurantza askori
 zeuden emanikan,
 nigana etzeukaten
 esperantza onikan,
 ez geiago sinistu
 oien esanikan.
- 8/ Agerrezabalakoa
 Patxiko jaunari,
 abisatu ziola
 bere lagunari:
 Bizkaia'n ta Naparroa'n
 bazirala beste bi,
 pruebak erakutsi
 dizkiyogu alkarri,
 gero onenak irten
 aietakoari.

rrenak ez badu ere, beste geienak daukatelako eta ala
 bear dualakoan.

- 9/ Eskerrik asko dizut
orixen, Patxiko,
ordena oietara
ez nazu jatxiko;
erriyak ere eztu
ori mereziko,
len egin genduana
joka lenbiziko,
onena zein dan ortxen
degu ikusiko.
- 10/ Ama bialdu zuban
keja bat emanik,
etzuela ametitzen
orrelako lanik;
Labaka zan giari,
zierto badakit nik,
ballarako arrautzak
ordurako janik,
etzekiela semia
jokatzeko zanik.
- 11/ Illaren ogei ta lauban,
Azpeiti'ko plazan,
kontrariyoric gabe
an arkitu nintzan;
derrior ekartzeko
legerikan etzan,
señalea galdu du
itz egin dan gisan,
orain aren bandera
nik bearko izan.

12/ Puntzio ori pasata
urrengo larunbata,
Tolosa'ra joan da
egin det erronka;
gero kargubak artzen
asi zan Labaka,
lau milla duro señale
nai baditue bota,
amerikano anaia
aterarik kontra.

13/ Lau milla duro señale,
ogei milla jokuan,
pillan eztira jartzen
berealakoan;
bire erdiyan jokatzea
disponitu zuan,
palenkarik eztago
berriz itxasuan,
baña leorrera
ekartzen bazuan.

14/ Anai bat badu orrek
or Montevideo'n,
legorrera ekartzeko
allegatu niyon;
gu diruz bildurtzia
nunbait zeizkiyon,
danak jokatutzeko
plantatu nitzaion,
orduantxen aguro
damutu zitzaion.

15/ Orain desafiyua
asi naiz egiten,
gero damutzekotan
ez det itzegiten;
batzuen gisan ez dakit
neure itzik jaten,
tirorik luzeenera
nai dubanak irten,
Artxiola'k eztiyo
faltatuko aurten.

16/ Mundu onen bost parte
oien danen kontra,
iñork irten nai badu
jotzen det erronka;
zortzitik amaseira
libra dan palenka,
arraian pasa gabe
eskuiko anka,
zeñek luzeagoa
plazan egin marka.

17/ Palenkari eztanik
nik ez det markatu,
kontra iñor badator
nik eziñ barkatu;
itz-bidiak orrela
oi dirade sortu,
terreno aundietan
naizelako sartu,
jokazale ez danak
ez prendarik artu.

18/ Adios, Zuaneta,
dizut milla grazi,
gaizki itz egiterik
ez dezu merezi;
partida egin genduen
galdu irabazi,
lagunak dizutela
faltatu erazi,
probintzian otska
ez geiago asi.

Bertso auek, *Imp. de Vda. de B. Valverde - Irún* moldiztegian argitara eman ziran paperetan. Paper oietako ale bat, Gregorio Mujika zanaren bilduman arkitu genduan.

Bertsoen ondoren onela dio: *Jabea badu: J. V.* Bañan letra oien atzean nor izkutatzen dan ez dakigu.

Beste argitaraldi bat, bertso-paperetan au ere, *Tolosan: Francisco Muguerzaren moldiztegian* egin zan. Onek ere onela du bukaeran: *Jabea badu: J.V.*

Bañan paper au ez degu eskuetan ibilli, beraren kopia bat baizik, Argentina'n zalarik Tolosa'ko Ixaka Lopez-Mendizabal zanak ortografia zaarra errespetatuz egiña. Ondoren, onako argibide au ematen zidan:

«Bertso berri oek, Errezil'ko semea dan Lazkano'tar Martin'ek, Buenos Aires'en 1958 otsaillaren 10'ean eman zizkidan. Lopez Mendizabal'dar Ixaka.»

Bi bertso-paper auek, Irun'goak eta Tolosa'koak alegia, ez dute alkarren artean aldaketarik, uskeri bat edo beste izan ezik.

Bertso auen egillea nor izan ote zan? Ez dakigu. Artxiola'ren izenean daude; bañan ura bertsolari batengana joango zan bertsoak enkargatzera, ta bertsolariak bere lana egin.

Sekulan izan dan palanka-jokorik pamatuenetako bat izan zan. Bañan jokatu etzuten egin. Artxiola bai, azaldu zan Azpeiti'ko plazan; ez, ordea, Zuaneta, eta señailea galdu zuan.

Artxiola, Artxiola baserrikoa zan. Baserri ori Azpeiti'ko partean dago. Goiatz'tik Azpeiti'ra goazela, Elosiaga'ra iritxi baño leen, eskubitara baserri zabal eder bat ikusten da. Uraxe da.

Zuaneta baserria, berriz, Matxinbenta'n da. Angoa zan Zuaneta palankaria.

Basarrik, *La Voz de España*'n, 1968-VII-28'an, argibide jakingarri auek ematen ziztuan Artxiola palankariari buruz:

«Lengo egun batez Amerika'n egindako karta bat artu nun.

Argentina'n idatzia dago. Euskera bikain askoan gañera. Urte askoan an bizi dan euskaldun jator batek egiña da.

Artxiola palankariaren berriak arkitzen dira karta ontan. Pamatua ta entzutetsua zan Gipuzkoa'n Artxiola.

... Jose Ignazio Lazkano Mendizabal ziran Artxiola'ren izen-deiturak.

Amerika'ra jun, an bizi ta an il zan.

Montevideo'n jarri zan bizitzen lenengo. An urtebete inguru egin zun.

Buenos Aires'era aldatu zan andik. Esneketa lana artu zuan, ainbat euskaldunek bezelaxe. Zaldia ta karroa artu, ta esneak banatu.

Artxiola'k aña indar zun gizonik ez omen zan Argentina'n ezagutu. «Hércules vasco» deitzen omen zioten.

Artxiola ta bere emaztea sorterria bixitatzera etorriak ziran 1899'garren urtean. Tolosa'n bizi izan ziran iru urtez.

1902'garren urtean itzuli ziran Argentina'ra.

Karlisten gerran ibillia zan Artxiola. «Teniente honorario» zan bere gradua.

Soldata jasotzen zun Argentina'n.

1948'garren urteko abuztuaren laugarren egunean il zan. 93 urte zitun.

Seme bat ba-zun Artxiola'k arrigarrizko boza zuna.

Seme onek asko maite zun aita, baña ba-zun aitari beñere barkatu etzion zerbait. Artxiola'ren semeak zun bozak ez omen zun Migel Fleta'ren bozaren inbidirik.

Kantua ikasi nai izan zun, kantutik bizi al izateko.

Aitak utzi izan balit, esan oi zun, milloitan gañezka ibilliko nintzan.

Aitak etzion baimenik eman. Esnezale bat izan zan, aita bezelaxe.

Artan eraman zuten beren bizimodua.»

Artxiola'ren beste berri au arkitu degu R. Agirre'ren *Juegos y deportes vascos* liburuan: «*De él cuenta Miguel Bengoechea, de Régil, que en Buenos Aires, en 1888, derribó un tranvía y volvió a levantarlo ante el asombro de los transeúntes*».

Zuaneta palankariaz, berriz, onela esan zigun, Azkoiti'n jaio ta Zarautz'en bizi dan Patxi Larrañaga'k:

«Nere aitak zekan barberi bat Azkoiti'n, pelukeri bat. Eta Zuaneta, ain txuxen, zorionez ezagutu nuan. Agure galanta zan.

Ta nere aitaren etxera bizarra kentzera etortzen zan ostiraleetan.

Ni umetxoa nintzan; zazpi edo zortzi urte, geiengan. Aulki txiki batetik beratu oi nuan bizarra, aitari laguntzeko.

Aitari ikasiak nezkan nik bertso auek ordurako, eta Zuanetak etxera askotan eramaten nindun. Xextagiña zan bera, eta arekin antxe ibiltzen giñan endreatzen. Baña, pelukerira sartzen zanean, ni asi oi nintzan, umeen kontuak:

Ni naiz palankaria
Artxiolakua...

Ta esan oi zidan:

– Motell, motell, egon adi ixilik eta beratu zak bizarra ondo!

Nik ez bainekin orduan zer esan nai zuan gauza arek.

Aregatik esan nai nuke nik au: oso umetan ikasi nitula eta Zuaneta ondo eza gutzen nula, ta bere semeak ere bai.»

Ta apustura azaldu gabe zergatik gelditu zan, Patxi Larrañaga onek berak adierazi digu:

«Zuaneta'ren lagunak, Artxiola'ren marka astigar baten atzetik ikusi omen zuten. Ta Zuaneta irixten etzala ta ez presentatzea erabaki zuten.»

Orain urrena bi doñu eskeñiko dizkiogu irakurleari.

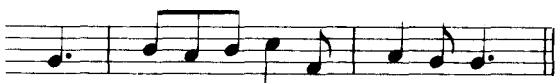
Lenengoa, Patxi Larrañaga onek berak kantatua.

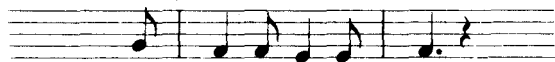

la la la...

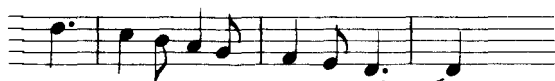
Bigarrena, Azkoiti'ko Demetrio Alberdi'k
eta Patxi Lete'k kantatua:

la la la...

Beste bertso-paper bat, *Valverde - Renteria* moldiztegian argitaratua, Ormaiztegi'ko Etxaburu baserriko Bizente Mujika'k bialdu zidan, berak batean eskuratua.

Paper onek amairu bertso ditu: 12, 13, 14, 15 ta 17'garrena falta baiditu.

Gañontzekoen aldaketak: 1/9: guero kontrariyua; 2/9: nai duena etortzeko; 4/3: kontra ateratzera; 4/7: alen ensanetan; 4/9: partida onetan; 5/5: kondiziyo on bat jarri; 5/6: ciran paperean; 6/5: jokatzea damu-

tutzez; 9/2: ori zen Pachico; 9/4: ernatu jachico; 9/5: eriaz erez ertu; 16/3: iñori ten naibadu; 16/8: eskoyeko anka; 18/9: provinziya Osca.

★ ★ ★

Tolosa'ko Fakundo Adurriaga «Besamotza» zana-ren bilduman, eskuz idatzita, bertso auek arkitu ditugu. Bañan emezortzi bearrean, beste bat geiago, 7 eta 8'garrena artean, Onako au:

Jokatzeko denbora
iya alderatu,
bañan palankariya
gutxi aurreratu;
diretoria noski
laister zan kejatu,
señalia galduta
obe dek barkatu,
gero modu orretan
dirade portatu.

Bertsoen aldaketak: 1/1: Milla zortzireun da; 1/4: obligatu naute; 1/9: gure kontrariyuak; 2/9: nai zuanak juateko; 3/3: gero bandera jarri; 3/4: Santa Luzietan; 3/5: baita txapela ere; 3/6: ziri baten puntan; 3/9: erronka bazenduten; 4/2: aditu onduan; 4/8: konforme dagan; 4/9: partida gau onetan; 5/5: kondiziyuak jarri; 5/6: ziran paperian; 6/2: Bidañia'tikan; 8/1: Igarza olakua; 8/2: Patxiko jaun ori; 8/3: abisatu ziona; 8/4: nere lagunari; 8/6: bazeudela beste bi; 8/7: prueba erakutsi; 8/8: deiogun alkarri; 8/10: oietakuari; 9/3: ordena orretara; 10/1: Ama bialdu zuten; 11/8: itz egin zan gisan; 11/9: orain orren bandera; 12/6: asi zat Labaka; 12/8: nai baditut bota; 13/7: palankan nik ez dakit; 13/9: baña bai legorrian; 14/1: Anaia bazeudukan; 14/8: prestatu nitzaion; 15/6: nere itza jaten;

16/6: librako palanka; 17/1: Palankaria ez danik; 17/2: ez degu markatu; 18/1: Adios, Zuanetako; 18/8: damutu erazi; 18/9: probintziari oska.

El Día egunkarian ere agertu ziran bertso auek, 1933'ko abenduaren 17'an, Artiz'tar Xabier'ek bialdu-ta. Aurretik argibide jakingarri auek ematen ditu:

«Aurreko egunetan baserri batzuetan ibillia nazu, ipui zarren bat edo beste ikasi nai-miñez; ta billatu dedana igorri nai nizuke idaz-lan ontan.

Orain berrogetamar urtetik gora gaur ez aña zale-tasun ba-zenuan, ni bizi naizen erri onetan ² bertso-berrietarako. Itxuak ibili oi ziran neurtitz oiek za-baltzen. Asteasu'ko itxua ezagunetakoa zan bertso berri abesten: eta esan didatenez «Txamaokoan» (Zubieta kalean, 32'garren zenbakian) lo egiten-da gelditzen zan.³ Ba-zendun Segura'ko beste itxu bat ere: au nappar-pikatu bat omen zan eta Juana Manue-la bere andriarekin etorri oi zan. Jai-egunetan batez ere, erriak meza entzute lanak bukatuz bat, an arkitu-ko zituan eleiz-aurrean andra-aguretxo biak alkarri egundoko bertsoak jaurtitzen eta giz-osteari parre-eragiten...»⁴

«... Baña beste neurtitz batzuak batez ere ipiñi nai dizkitzut gaurkoan. Segura'ko itxuak ekarritakoak di-tuzu beste auek ere. Neurtitz-gaia Azpeiti'n antxiñan izandako palanka apostua degu ta luzaro gaxorik da- gon baserritar batek oso-osorik abestu dizkit.

Eztezu makala gizona. Bere etxean amaika zo-ritxar ikusi badu ere, emeretzi amarreko abesteko umoria izan du. Ba-diteke neurtitz guztiak zuzen ez egotea. Ezta errez ainbeste buruan gordetzea. Alditan

² Ez du erriaren izenik esaten.

³ Ikus: *Auspoa*, 70'garrena.

⁴ Ikus: *Auspoa*, 106'garrena.

«baskuentzia» ere sarritxo nasten zaie, baña nere us-
tez legezkoak dira. Bergara'n oso zabalduak daude
eta beste zemaite erritan ere ezagutuak izango dira.

... Bertso guztiak ez dira neurri zuzenekoak:
bertsolariak zerbait moztu ala luzetu egin ditualako
aldiz, eta agian neri esan zizkidanak zertxobait aztu-
rik oker abestutzea ere ba-zitekelako.»

Ondoren bertsoak datoz. Bañan emeretzi. Bat
geiago, beraz. Adurriaga'ren bilduman dagon ori bera.

Bertsoen aldaketak: 1/1: Milla ta zortzireun; 1/3: bi
bertso paratzeko; 1/4: obligatu naute; 1/7: enredatua
dabil; 2/7: palanka izatea; 2/9: nai zuena juateko;
3/3: gero bandera jarri; 3/4: Santa Lutzietan; 3/5: bai-
ta txapela ere; 3/6: ziri baten puntan; 3/7: ori zala
nagusi; 3/9: erronka ba-zedukan; 4/2: aditu onduan;
5/5: kondizioa jarri; 5/6: ziran paperian; 5/7: zortzi li-
bra palanka; 6/2: Bianiatikan; 6/3: ensaiuan asi zan;
6/5: jokatzia ez damutu; 7/1: Iñun ez det ikusi; 7/2:
orlako lanikan; 7/5: segurantza (i) aundiak; 8/1:
Igartzuolakua; 8/3: abiatu ziona; 8/4: nere lagunari;
8/6: ba-iala beste bi; 8/8: deiogun alkarri; 8/10: oie-
takuari; 9/3: ordena (i) orretantxe; 9/4: ez gera jatxi-
ko; 9/5: erriak ere ori; 9/6: eztu mereziko; 9/10: da
ikusiko; 10/1: Ama bialdu zuten; 11/7: señaia galdu-
ta; 11/8: itzegin zan gisan; 11/9: orain orren bandera;
11/10: nik bearko det izan; 12/1: Juizio au pasauta;
12/8: nai baditut bota; 12/9: Amerika'ko anaia; 12/10:
ipiñirik kontra; 13/7: berriz nik ez jakin; 13/8: palan-
kan itxasuan; 13/9: baña bai legorrera; 14/1: Anaia
ba-zedukan; 14/2: ark Montebideon; 14/7: diana jo-
katzeko; 14/8: prestatu nintzaion; 15/8: nai duenak
urten; 16/6: librako palanka; 17/2: ez det nik markatu;
17/3: jokatzeko eztanak; 17/4: ez predarik artu;
17/6: diralako sortu; 17/9: kontra iñor ba-dator;
17/10: ezin nik barkatu; 18/3: partida egin degu;
18/4: galdu-irabazi; 18/5: gaizki itzegiterik; 18/6: ez-
tezu merezi; 18/8: damutu-erazi; 18/9: probintziari
oska.

★ ★ ★

Azkoiti'n jaio ta Zarautz'en bizi dan Patxi Larrañaga'ren eskutik ere jaso genituan bertso auek, makinaz idatzita. Geiegi ez luzatzearren, ez ditugu aldaketak esaten.

Tolosa'ko Estanislao Urruzola *Uxola*'ren kuaderno batean ere arkitu ditugu bertso auek, eskuz idatzita. Onen aldaketarik ere ez degu jarriko.

MENDATA'KO PALANKA-JOKUA

— | —

- 1/ Sugertie bota eben
aurretik zein asi,
Aulestiarrak egin eben
ori irabazi.
- 2/ Agaitik egin ziran
a petxutik asi,
eurok izatekotan
markiaz nagosi.
- 3/ Ikusi ebenian
borrauta markie,
orduan zarratu jakuen
piska bat argie.
- 4/ Aulestiarrak egin eben
sentimentu artu,
iru puntuarekin
atzetik gelditu.

- 5/ Euren mutil eder ori
lastimez agertu,
kontrarioa ezautu barik
oraindik gelditu.
- 6/ Edadien konforme
gorputza polite,
ain da mutil ederra,
begira egon leike.
- 7/ Azala urdiñe,
gorputza sotille,
Naria'rrak azi dabe ¹
ederra mutille.
- 8/ Geldirik egon balire
bai piska batien,
urtetxu bat edo bi
igaro artien.
- 9/ Biak joango zirian
irabazteko ustian,
desgrazi bat pasau da
orregaz Aulestia'n.
- 10/ Aprillaren erdian
bai amabostian,
Mendata'n jokatu zan
mezien ostian.

¹ Naria, Narea idatziz, Aulesti'ko auzo bat da, Aulesti'tik Nabarniz'erako bidean.

11/ Mendata'ra batu ziran
iru palankari,
Juanek bota eta
sakristauak ekarri.

12/ Felipe Urrutxua
aurrian zoztrari, (*sic*)
barre egiten zion
irurak alkarri.

Bertso auek, Gernika'ko Julio Bareño jauna zanak bialdu zizkigun, 1958 urteko azaroaren 24'an.

Aurretik, argibide jakingarri auek ematen zizkigun:

«Lexartza'ko Juan Goiriena'k eta Aulestia'ko Andres Uriguen'ek Mendata'ko eleizaldian izan eben jokoaren Bertso Berriak. Bertsolaria Iñaxio Zabalena *Xerendieta* izan ei zan.»

Tamalez, bertsolari orretzaz ez dakigu ezertxo ere.

MENDATA'KO PALANKA-JOKUA

— II —

- 1/ Bizkaia'n jarri dira
bai palankariak,
begira egoteko
gutziz egokiak.
- 2/ Gernika'tik ein dabe
albistia ekarri,
oraingo ez-bentajok
esaten alkarri.
- 3/ Kinto izateko dagoz
oraindiño biak,
orain kontau bioguz
euren istoriak.
- 4/ Meritua biar leuke
oraingo palankariak,
egiten dituelako
abilidade andiak.

- 5/ Lengo naia oraindik
etxaku amaitu,
ez-ta diruak bere
oraindiño amaitu.
- 6/ Mendata'n jokatu zan
palanka-jokua,
a ikusten joan zan
lagune naikua.
- 7/ *Goitiandi* ere bazan ¹
palankan nagosi,
oraindik biar leuke
nunbaiten bizi.
- 8/ Erregela sartu deu
iru eun da seiko,
Ibargoiti'k Markiñen
apuntaurik dauko.
- 9/ Ez da marka aundia
ori Bizkai'rako,
Andres'ek borrauko'itu
aren sasoirako.
- 10/ Sasoi ona dauko Juanek
ogei urterekin,
Andres oraindik gazte
amazortzirekin.

¹ Goitiandi, Aulesti'ko Zubero auzoko baserri bat da.

- 11/ Grazia ona dauko
palankiarekin,
baita segitzen dio ²
oraindik berakin.
- 12/ Pixukorik badago
nai leuke jokatu,
alturarik ein gabe
iñori bajatu.
- 13/ Aiketara ez da ere (*sic*)
entero argia,
apaizak emongo dau
orren sententzia.
- 14/ Gizon bat aurkitu zan
plaza egalian,
Aulestiarren alde
berba eiteko ustian.
- 15/ Zibillak artu zuten
inpentsamentian,
sartu biar ebela
kartzela batian.
- 16/ Juan egin zanian
plazara agertu,
zezen bat egin jakun
guri begitandu.

² Julio Bareño jaunak makinaz idatzitakoan, *palankaria rekin* eta *baira* irakurtzen da. Baiña *palankiarekin* eta *baita* bear duala uste degu.

17/ Plazia nora eguan
laster zan agertu,
Andresen barru ona
etzan asko poztu.

18/ Iñazio Zabaleña
egin jaku asi,
bera izatekotan
bertsuetan nagosi.

19/ Zenbat obetoago
biarko dau ikasi,
ofizio orretan
gure badau bizi.

Bertso auek, Gernika'ko Julio Bareño jauna zanak bialdu zizkigun, 1958 urteko azaroaren 24'an, aurretik oar auek ematen zizkigula:

«Aulestiarren izenean, *Ibaikatx* palankari eta Legarra Joxe Mari bertsolariak erantzun eben urrengo bertsuakin.»

Aurreko saillari emandako erantzuna da, beraz, onako sail au.

SEGALARIAK

(1893)

BERTSO BERRIAK

- 1/ Milla zortziregun larogei eta
amairugarren urtian,
sega-apustu bat jokatu degu
Errenteri'ko partian.
Bertso berriyak jartzera nua
euskera eder batian,
penak utzita umore onez
danak diberti gaitian.

- 2/ Uste ez nubela gizon luze bat
sartu zitzaidan etxera,
galdetu ziran: «Errenteri'ko
segariya zu al zera?»
«Abiso orrekin al zatoz
gaur ni, toriatzera?
Piska bat aritzen naizena»
erantzun niyon atzera.

3/ Kontuba ori orla pasata
ondorengo egunetan,
kuidado gabe segitu nuben
nere karguko lanetan.
Jendia armoniyan zebillen
publiko tabernetan:
Altzatarraren kontrariyoric
etzala erri onetan.

4/ Altzatar oiek lendabizitik
ziraden autikan bero,
bañan ori jakiten baita
ondo probatu ta gero:
«Guri irabazteko segaririkan
Errenteriya'n ez dago,
erdi lotan ere igual
oieri jokatu ezkeru.»

5/ Noizbait biar ta zerratu degu
geren sega-apustua,
pasa bezela deklaratzia
litzake nere gustua.
Jokalariya, danak dakigu,
umilla eta prestua,
bañan gizon luzia ori
etzan ibilli justua.

6/ Izketa legun, afana franko
eta jolasdun lañua,
apustura jokatutzeko,
jaunak, orren enpeñua!
Ustez mesede zobelakuan
atera zaio dañua,
sobra aldrebes jua zaiote
aurtengo kuku-soñua.

7/ Ziertorikan eztakit baño
bost lagun biar zuten izan,
aditu dedan bezela
orain nai nuke esan.
Marmita esnia zegon txintxillik
Altza'ko Eguzkitza'n,
ura eranaz noski mutillak
oso dotore zabiltzan.

8/ Esnia artuta jua ziraden
danak lasterka igesi,
Banua aldeko sagardiraño
beren marmita eta guzi.
Ustu ta ondoan sagarrez bete,
gañera txintxillik utzi,
orrela dabillenak ezin
apustura irabazi.

- 9/ Apustura jokatzeko bezperan
dira orla ibilliyak,
gezurrik eztet kontatu naiko,
danak dirade egiyak.
Konduta oneko gaztiarentzat
orra pauso egokiyak,
ganantzi aundirik ez du atera
ango esne-tratalariyak.
- 10/ Jokalariyak konbeni baita
nor diran adieraztia:
Gabriel del Puerto Altza'kua,
oraindik mutil gaztia,
Jose Inazio Loinaz deritza
irabaztuna bestia;
onen prueba ikusi arte
eskarmentatu eztia.
- 11/ Altza'tarraren erakustalle
Goiarri'tikan gizona,
Errexildarra izan biar du,
errero aritzen dana.
Edoziñek izaten dubena
ark ere galdua pena,
zergatik ez duben logratu
berak desio zubena.

- 12/ Ainbesteraño oien fabore
jauna ori da aplikatu,
mundu guziyak ikusiya da
eta nai det esplikatu.
Irabazia desio zuben,
argatik du peliatu,
saiatu dira bañan alferrik,
etzaiote baliatu.
- 13/ Gauza publiko ibilliya da
aditutzeko moduan,
dudarik gabe bera besterik
ezta izango munduan.
Desafiyua ala egin du
au ikusi eta onduan,
oraindik ori probau da
zenbaiteraño dagan.
- 14/ Iruritzen zait ontaz aurrera
alferrik ari naizela,
berriz apostu-lan oietatik
eskarmenta ditezela.
Uste al zuten aman semerik
bestetan iñun etzeula? ¹
Burla aundirik eztute egiñ
desio zuten bezela.

¹ *Etzeula, etzegola* izango da, *etzela* punturako ego-kiagoa bada ere.

15/ Gazte nitzala sortu zitzaidan
orlako afiziyua,
zergatik beti izandu dedan
gustoko ofiziyua.
Pakian neguen lekura
piztu da okasiyua,
iñork ikasi nai baldin badu
orra eman leziyua.

16/ Orra amasei bertso berri
atera Errenteriya'n,
iñor inkomodatu gabe,
ondo zelebrequerian.
Lenago jendia zeguen
oso tristura aundiyan,
orain jaietan kanta ditzagun
lasai sagardoterian.

Bertso-papera, moldiztegi izenik gabea,
Errenteri'ko Jertrudis Arrieta zanaren es-
kutik jaso.

(1909)

«MEREZI DUAN PERSONA BATI...»

1/ Merezi duan persona bati
jartzera nua bertsoak,
arronkan pasa ditualako
orrek bost urte osoak;
biar bezela esplikatzeke
nola diraden pausoak,
orretarako lagun iguzu,
gure Jaun amoroak.¹

2/ Bertso oriek izango dira
apostu baten gañean,
eztakiena enteratuta
jarri dedin jakiñean;

.....
.....
.....
.....

¹ Gramatikak *amoroso*a eskatzen du emen. Baiña puntarako *amoroak* bear du eta ala jarri.

3/ Zeruko Aitak laguntza beti
jazarriko du egoki,
al dezutenak ikasitzeko
intentziyua eduki;
apostua zan segaz belarra
zeñek geiago ebaki,
ori zer moduz portatua dan
jendia prankok badaki.

4/ Agorrillaren ogei ta bata,
au Zumaia'ko fedian,
kantuz asi zan sega-kontuan
guztiz ausardi aundian:
kontrarioa ateratzeko
baldin bazegon errian,
ta Jose Mari jabetu zaio
esan zun arrazoyian.

5/ Jose Mari au prestatu zaio
apostua jokatzeko,
bere anai bat badadukala
aren kontra ateratzeko;
konforme bazan lengo itzetan
señalia ateratzeko,
biamonian biltzeko berriz
joku dana zerratzeko.

6/ Esan bezela juntatu giñan
danok paraje batera,
kondizioak señalatuta
egin genduan papera;
orretarako guk izateko
zelaiarekin aukera,
gure orduko izketa danak
ez dira ongi atera.

7/ Iru zelaitik bat aukera egin
paperian zan kostia,
aietatikan libre genduzkan
naiz bata ta naiz bestia;
Ertxitxanian zelaiarekin
egin degu ajustia,
Agustin ori pentsatu degu
toki ortan ikustia.

8/ Ertxitxa ortan señalatu zan
belarra ebakitzeko,
bezperatikan alkatiari
segak entregatutzeko;
ark amoztu ta bakoitzak bere
erremintak zorrozteko,
egokiena orixe zala
alkar ongi probatzeko.

9/ Egun orretan segak konpontzen
biak giñaden aritu,
orren orduko gauza batekin
sekulako naiz arritu:
janari dala zortzi arraultza
ta ollasko osua jan ditu,
belarra gutxi ebaki zuen,
etzion asko serbitu.

10/ Gure belarrak oiek biltzeko
eta guk igual aienak,
ala zioten paper orretan
jazarri ziran ordenak;
guk baño obeto oi bazekien
ori ikusi duenak;
nik ebakiak sasira bota
nai izan ditu geienak.

11/ Kotxe guztia ostoz beteta
Agustin orrek aidia,
bazirudien bera ote zan
irabaztunen jabia;
errespetuan ibilli balitz
askoz itxura obia,
alkatiari eraman dio
sega kirtenik gabia.

12/ Kartutxo-pilla izugarri bat
bazuan orrek artua,
sututa tiratzeko asmoan
irabazirik jokua;
badadukala iruditzen zait
alde bateko tratua,
lengo kargakin ostera buelta
eramateko zakua.

13/ Eztan gauzarik bat bakarrik e
apenas det nik itzegin,
biartuta ta ondorenian
okerrik izan ez dedin;

.....
.....
.....
.....

14/ Neure kristauak, jakin dezute
apostu orren klasiak,
amabitxoak minutu dira
sega-lanian pasiak;
berri onikan eztu ekartzen
gauza aldrebestutziak,
orregatikan izandu dira
nere bertsuak jartziak.

15/ Aizpurua du apellidua,
Jose Agustin grazia,
au Zumaia'ko naturala da,
bertan jaio ta azia;

.....
.....
.....
.....

Bertso auek paperetan ere zabalduko ziran. Bañan olakorik ez da gure eskuetaraño iritxi. Guk Oñati'n jaso genituan, 1955'ko udaran, Bartolome Olalde'ren aotik.

Batzutan, etzigun bertsoa osorik esan. Utsune oiek puntuz idatzi ditugu.

Bartolome Olalde'k esan zidanez, bertso auek 1909 urtekoak-edo dira.

Liburuetan ez degu apostu onen aita-menik ikusi. Bearbada, egunkarietan zerbait arkitu diteke.

BERTSO BERRIYAK
AURTENGO SEGARIANTZAKO JARRIYAK

- 1/ Jose Manuel Alzarra
katak jartzera dijua,¹
uste det-ezik motibua ere
badaukatela naikua;
aurten Tolosa'n atera da
mutil koskor bat txit pijua,
gusto dubenak jakin dezala
au da lendabizikua.
- 2/ Sei arroba du pisuba eta ²
ogei ta bat urte erare,
uste det-ezik eztala jua
plazara indarrik gabe;
belarra bientzat ebakitzen zun
kupira aundikan gabe,
orren kontra atera'irana
koskorragoak dirade.

¹ Bertso-paperak: *kanta*.

² Guk erantsia da *eta* ori, neurria osatzearen.

3/ Mutiko koskor txuri-gorri ori
asko gustatzen zait neri,
izketan ere erregularra
ta indarra dauka ugari;
nai duban aña arrautzak berriz
kendutzen dizka amari,
urrengo urtian e utsan peskisan
orri jokatzera juan ari.

4/ Berebiziko jipoia eman du
Albiztur'ko segariyak,
zenbaitentzako eztu indarrik
jan ona eta erariyak;
mundubak ziran Iturriotz'a
oik ikustera etorriyak,
leku onian gelditu dira
orren panparroikeriyak.

5/ Prantxuleta juaz juan omen ziran
jokuba jokatzera,
nik ez nituan ikusi baño
laister eman ziren aitzera;
oiek zebiltzen triste zegona
puxkan bat konsolatzera,
bueltan alako arro guzik gabe ³
etorri ziran atzera.

³ Bearbada, *gauzik* bearko luke.

6/ Orain bi ürte giñan gu
joku ori zerratzen asi,
gure auzuan gizon koskor bat
erronkaz zegoan nausi;
abisatuta propiyo gendun
gerena ekarri azi,
andria zeukala enbarazatuta
laister juan zan igesi.

7/ Mundu onetan pensatuta ere
kristau zelebriak badia,
orrek bazekin segan eiteko
nun zan onena tokia;
ni txokatzen naiz goatuta ere
kontu oiek esatia,
asterako ere ez ote zekin
nola zeukan andria?⁴

8/ Segapoto're iyez Iturriotz'en
korrika etzan gelditu,
zaku koskor bat esku banetan
bueltak azkar iñak baditu;
ori tontua izango ote zan
jendiari iruitu,
bi urtetako partiak aurten
ederki etxeratu ditu.

⁴ Bertso ontako puntuak onela daude bertso-paperean: *badira*, *tokiya*, *esatia* ta *andria*.

- 9/ Ori ezkonduta jarri zanian
 zendun bajeza antzian,
 garai artako debildariak
 orain aspaldi joan zian;
 millaka pezetak dabizki eskutan
 ezertara biyartzian,
 gizon koskor bat bizkorragorik
 bat ezta mundu guztian.
- 10/ Albiztur'ko segaria aurrena ⁵
 lanian asi zanian,
 belar ebaitzen aña denbora
 pasatzen zun egoniam;
 saio txiki bat bizkor egin zun
 denbora juan zanian,
 presa egitiak eztu baliyo
 urak juaten diranian.
- 11/ Jarri zaitezte oien kontubak
 nolakuak diran aitzen,
 gaez kamiñon aitze'omen ziran
 oiek belarra ebakitzen;
 irrist ta arrast makilla utsakin
 arrastaa aundik botatzen,
 bizkaitarrak e olaxe asi omen ziran ⁶
 kutxilloik gabe txerri iltzen.

⁵ Bertso-paperak: *segari*.

⁶ Bertso-paperak: *Bizkaitarrake olatze aitzcomentzi-
 ran*. Kutxillorik gabeko txerri-iltze orretzaz, ikusi Biz-
 kai'ko txerriaren bertsoak, *Auspoa* 95-96, 38'garren
 orri-aldean.

12/ Arraistalliak ere izan dira
aurten oso dotoriak,
belarra aixa ebakitzeko
baziran abildariak;
mundu (b) onetan zenbait persona
bakoitzak bere iriak,
zarra obena egongo ote dan
ala esaten du jendiak.

13/ Irabaztun ori lanian aixa
belatze tontor batian,
ollo erdin bat eraman zioten
eltze koskorren batian;
iztarrik aundiyena jan ziyon
zazpi o zortzi kolpian,
a, zer arrastaak bota zituben
andik atzenera artian!

14/ Nere buruban etzan asmorik
iñor e mendratutzeko,
baño alako enkargo batzuk
etorri dira neretzako;
nik e zerbait egin bear nuben
jornala irabazitzeko,
jokatu ezkeru batek galdu biar,
ori ezta arritutzeko.

15/ Probintzia Gipuzku ontan
diperentzi aundik dabilta,
alkar ikusi eziñik degu
ori da guk dakagun gaitza;⁷
gu berriz alakuari orain
bertsuak jartzen gabiltza,
eztauzkat oso preziyo altuban:
amar zentimon bakoitza.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea,
Arantzazu'ko bilduman arkitua.

Lenengo bertsoan egilletzat agertzen
dan Jose Manuel Alzarra, ez dakigu nor
izan zan.

⁷ Bertso-paperak: *orida gu danagun gaitza.*

ABERE-PROBAK

BERTSO BERRIAK
AURTEN JARRIAK
PROBA BATEN GAÑIAN
TXIT BARREGARRIAK

- 1/ Kantatu gura ditut
zenbat bertso berri,
aditzen emateko
probalariari.
Dirua jokatu da
publikuan garbi,
baita depositatu
Presidentiari.
- 2/ Muniketa'ko landan
prob'au da jokatu,
oge ta amarna dukat
eben presentatu.
Don Juan de Zugadi
euren tesorero,
irabazten dabenak
artzeko seguru.

3/ Zenbat proba ta joko
diradez jokatu,
iñok onelangorik
eztu ezagutu.
Irebazten dan gauza
edozeñek artu,
galdu dabenak gero
atzera eskatu.

4/ Personak klaru biar
leuke jokatu,
ez zenbatek bezela
atxakia artu.
Jentia euki eban
ainbat erreparu,
argaitik esan eben:
«Ak irabazi du.»

5/ Jose de Undagoitia
lbarruri'kua,
postura egiñ arren
damutu bagakua.
Jenero guztietan
kreditu onekua,
proba bat egin eban
irabaztekua.

6/ Beaskoetxea asi zan
aurrena egiten,
Undagoitia gero
arena estaltzen.
Gizon asko ziraden
proba ori ikusten,
publiko dan gauza bat
nor dua ukatzen?

7/ Plaziak eman eban
onradamentian,
postura gelditzeko
Undagoitia'gan.
Beaskoetxea'k gero
damu artu eban,
Zugadi jaunen kontra
disputia eman.

8/ Sententzia galdurik
gero pensatu dau,
Undagoitia'gana
demanda jirau dau.
Gernika'n justiziak
orduan asmau dau:
jokua nulo dala.
Au nok ikusi dau?

- 9/ Legeren batzuk diraz
berriak etorri,
mejorak emoteko
galdu dabenari.
Nungo juezak leike
ametidu ori?
Bestela preguntatu
abogaduari.
- 10/ Erriko Justiziak
lizentzia emonik,
posturia austeko
ez dago iñon juezik.
Gobernadore jaunak
leike au bakarrik,
da ez Gernika'ko juezak
legia ausi barik.
- 11/ Juzgatuteko gauza
berriz autortuten,
beste onelako bat
zeñek du ikusten?
Diru irabazia
atzera ematen,
nor abiatuko da
gauz ori egiten?

12/ Galdu ebenak nora
egozan begira,
akabatu zanian
proba aren jira? ¹
Pasatu eta gero
eman arpegira,
aditzen emango det
Bizkai'rik erdira.

13/ Gizona izan baziña
buru onekua,
etzendun eskatuko
postura galdua.
Askok artu biar dau
zeure ejenplua,
baña ori izan da
traizioz artua.

14/ Gura neuke gizonak
jokuan jokatu,
galduaren dirua
atzera jiratu.
Beaskoetxea, orrela
nun ikasi dozu?
Onoriak galtzeko
bera asko dezu.

¹ Bertso auek artu ditugun tokian: *probaren jira*.

15/ Don Juan de Zugadi
alkatetzat artu,
bere obedentzian
genduan jokatu.
Parte biok orduban
ginien kontentu,
baita geure diruak
berari largatu.

16/ Jose de Beaskoetxea
Ibarruri'kua,
Jose de Undagoiti'en
kontra jokatua,
jente askoren bistan
pruebia galdua,
atzera eskatzen dau
deretxo bakua.²

17/ Irabazi badozu
guztia oso kendu,
norberen gauza iñok
eztu gura galdu.
Bestela juezari
zazu preguntatu,
papelak artu eta
Burgos'era sartu.

² Toki danetan *baguia* arkitu degu. Baiña dudarik ez da *bakua* bear duala.

18/ Probetan ainbat diru
diradez jokatu,
alterazio bage
galdua pagatu.
Iñok zer esanikan
ezin leike artu,
egin ezketizko
proba akabatu.

19/ Sarri egiten diraz
errietan probak,
parte biak jarririk
defensore onak.
Gañera alkate ta
presente daozenak,
mejorak jasoteko
geiago direnak.

20/ Batetik iru eta
bestetikan zazpi,
testigantza ematen
ziradela asi.
Tranpiakin ezin lei
asko irabazi,
galdu nai eztabena
ezpeiteke asi.

21/ Jose de Beaskoetxea,
presente euki:
galdu arren dirua
ez izan erruki.
Publiko zan postura
bertan erabagi,
diruak emateko
Undagoitia'ri.

22/ Jentiak jokatzen du
ainbeste partidu,
batzuek irabazi
ta bestiak galdu.
Oin artian onela
diraz gobernatu,
ez galdutakorikan
iñori eskatu.

23/ Jose de Beaskoetxea,
zu zera probari,
ziur irabazitzat
ete ziñan asi?
Orrenbeste meritu
eztozu merezi,
indar geiago daukanaz
ez zaiteke asi.

24/ Zenbat diru al dezu
atzera eskatzen?
Irabazi ezker
saiatu kobratzen.
Ikusi ete dozu
zorren bat parkatzen?
Egin dan probarekin
etzara portatzen.

25/ Jose de Beaskoetxea,
au da despedida,
ze tranpa egin dozun
orain agiri da.
Legietan tranposuak
geiago badira,
urrengo proba baten
agertuko dira.

Bertso auek, aleman baten liburuan argirataratu ziran: *C. A. F. Mahn: Denkmaeler der baskischen sprache, Berlin, 1857.* Andik kopiaitu ditugu.

Duvoisin kapitanak eskuz idatzita osatu zuan bilduman ere, azaldu dira bertso auek. Aleman liburu ortan bezalaxe azaldu ere, batere aldaketarik gabe.

Bilbo'n, Bizkai'ko Diputazioaren liburu-

tegian ere arkitu ditugu bertso auek, eskuz idatzita eta aldaketa pare onekin: 12/6: eman arpeguia; 14/3: galduarren dirua.

Zornotza'ra gabe Durango'tik Gernika'-ra kamioz goazela, antxe daude Muniketa'-ko gaiña eta auzoa: iru bat baserri, alegia, kamioaren ertzean. Itxura danez, landaren bat bazuten an garai artan, probak egiteko.

BERTSO BERRIAK

- 1/ Amigo batek enkargatu nau
lengo jai-arratsaldian,
eta beraren pensamentuba
nago kunplitu zalian;
bi animala izugarriyak
ibilli dira pelian,
ilbetz illaren amalabian
amaika t'erdik aldian,
kolpe gogorrak eman dituzte
Elgoibar'ko kalia.
- 2/ Plazari ongi begiratzen diyo
zein tokitan dun izkiña,
nik ori nun-nai aitortuko det,
ezta langille zikiña;
mutur zorrotza, adarrak beltzak
eta intentziyo fiña,
mugimentuak listuak eta
ankaz ibildun ariña,
seta gaiztozko animaliya,
batalla asko egiña.

- 3/ Jendia franko inguratu da
kanpotar eta erriko,
soñian ongi dotoretuak
beren galtza ta gerriko;
gutxinekoz berrogei milla
betar eta goierriko,
zer kantidade arriskatu dan
ongi ez nuke neurriko,
ari beltz aren kapitana da
Pablo Iturrigorriko.
- 4/ Orren plazara presentatu ta
joka asteko graziya,
gustaturikan geldituba da
ikusi duben guziya;
zazpi lekutan jokatu eta
danetan irabaziya,
batalla galdu bañan lenago
utziko luke biziya,
otso zar batek aña badauka
indarra ta maleziya.
- 5/ Golpia nundik eman badaki,
begiyak dauzka argiyak,
sekulan ume pizkorragorik
egiñ ote du ardiyak?
Orrek buruan dauzkan adarrak
dira ikaragarriyak,
modu orretan zazpi apustu
irabazteko ariyak,
lepua eta kostill-ezurrak
eztitu biar eriyak.

- 6/ Kara gaiztoko animaliya
mundu ontan agertuba,
pisu aundirik eztauka baña
gorputzez ain da gertuba;
sei urte ta erdi kunplitu zaizka,
oraindik ezta zartuba,
indarrak egiñ baño lenago
juiziyuan sartuba,
enemiguba bentzutziatik
amaika golpe artuba.
- 7/ Gizonen batek esan omen du
Azpeitiya'ko kafian
apustu ori izango zala
Bilbaotarrantzat kaltian;
izutu gabe berrogei eta
amabigarren golpian,
arto-gosiak eztet eruki
juan daneko sei urtian,
nai duban aña emango diyo
bizirik dagon artian.
- 8/ Aitona zar bat Azpeitia'ra
bere makilla ta guzi,
berrogei golpe inguru artan
plazan ojuka zan asi:
«Bilbaotarraren ariya, laister
juan biarra dek igasi,
uste detanez azpeitiarra
aterako dek nagusi.»
Susto aundirik etziyen eman
Pablori eta Gomez'i.

- 9/ Iru-lau gizon ariyarekin
pentsatu zuten juatia,
Gomez gogotik enpeñatu da,
bazaukan borondatia,
Pablo Iturrigorrikuaren
asistente maitia;
elkarri asko nai diyotenak
ongi konpontzen baitia,
Gipuzkoa'tik ekarri dute
alabentzako dotia.
- 10/ Zazpi batalla jokatu ditu
gogorak eta luziak,
beti etorri da irabazita,
eztu poztutzen galtziak;
obra beretik ezagutzen det,
ezta egondu gosiak,
orren golpiak lareun eta
irurogeitan pasiak,
marka ori ezin ondu lezake
azpeitiarren klasiak.
- 11/ Ari-jabia ibillitu zan
natural eta seriyo,
zergatik gizon onraduba dan
jendiak asko nai diyo;
Pablok badaka gizon orrentzat
len ainbeste amoriyo,
bitatik batek galdu biar du,
ia zer erremeriyo,
bertsu oiek jarri ditugu
artzai bat dala meriyo.

12/ Berrogei eta amabost kilo
ditu guriak bajatu,
bestia zerbait aundixiago
bañon etziyon lajatu;
golpe gogorak eman zizkiyon,
etzuen ongi tratatu,
topeka eta adarkazoka
buru guziya markatu,
zerbait geiegi esan badegu,
azpeitiarrak, barkatu.

Bertso-papera, *Imp. y lit. de V. Iraola*,
moldiztegian argitara emana eta Errenteri'-
ko Enrike Elizetxea zanaren bilduman
azaldua.

Bilbao'ko eta Azpeiti'ko bi aari Elgoi-
bar'en probatu dira eta bilbaotarrak iraba-
zi.

Eguna: Ilbeltzaren 14'garrena. Bañan
urterik ez da esaten.

Ondoren, irabazleak osterera Gipuzkoa'ra
jo dute eta bertso auek jarri arazi. Tama-
lez, bertsolariaren izena izkutuan gelditu
zan.

MUXIKA'KO PROBAK
TXOTXO-JEURI'N BERTSOAK

1/ Muxika'n pasatu da,
au da komedie,
teille-posture egin da
juan Bizkargi're.
Andikan bueltatu ta
Taberna-barrire,
probia armatu da
jira eta bire.

2/ Amabi ta erdietan
a zan terzioa,
gizonak eukiteko
ona juzioa.
Agustin alkatie
Luparia'koa,
kontrarioa barriz
Markes Jauri'koa.

- 3/ Posture armatute
bai ere jokatu,
irabazi ebanak
ezin leiken galdu.
Arro dabillenari
zer jakon gertatu,
galdu eta berandu
gero akordatu.
- 4/ Lumo aldetik jaku
kontrakua agertu,
Joakin Agerre'koak
posture zarratu.
Baiña aren esanaitik
ez gendun pentsatu
Astelarre'n eingo zan
probarik jokatu.
- 5/ Esandako berbie
an eban kunplitu,
bai eta sasoirako
idiek plantatu.
Lenen Muxikarrari
jaken suertatu,
bigarrenak arraiek
ez zitun zarratu.

- 6/ Lumo baiño gorago
dago Erregoiti,
kontrarioa barriz
parte orretati.
Axio ta Txordoa
orroaka beti:
ez dirala ikeratzen
klase zuriaiti.¹
- 7/ Kaitano Erregoiti'tik,
Pedro Muxika'tik,
lizentzia ekarteko
Gobernu aurretik.
Ez eben ezer lograu
alegiñakaitik,
bakia oba zala
Jaungoikoagaitik.²
- 8/ Bake, ba, egitie
genduan pentsatu,
Gernika'ko frontoian
bai ere juntatu.
Baiña idi-jabiak
ziraden gogortu:
«proferzaz»³ ein bear zala
proba ori jokatu.

¹ Zuriak Muxikarrak ei ziran.

² Bilbo aldian bazkari ederra jan probalarien kontura eta etxera ezer egin barik. Olako asko egiten zan orduan-eta.

³ Erderaz «por fuerza» izan bear dau «proferzaz» orrek.

- 9/ Elgoibar'era parte
genduan bialdu,
ango alkate jaunak
euskun kontestatu:
paratuko bidian
egiteko segitu,
berak eingo ebala
plazia libratu.
- 10/ Urrengo sapatua
zan señaladue,
Elgoibar'en ikusteko
idi indartsue.
Lau juan ziran eta
bat egon notaue:
Muxika'ko idi txiki
gorri apaltxue.
- 11/ Atsalderako ziran
zuri beillegiek,
ederto asitakoan
egiten arraiek.
Baiña azkenerako
illundu begiek,
geiau izan zirala
aurreko txikiek.

12/ *Axio* eskumatatik,
Txordoa besteti,
larri ibilli zituen
ogeta amabi.
Geiago ezin eben
alegiñagaiti,
baiña ondo kunplituek
ogeta amaika ta erdi.

13/ Erregoitiar majuek,
nun dozuez begiek,
sekula ez ezautzeko
olango idiek?
Ondo edukiaitiek
okelaz josiek,
geiago izan zirala
aurreko txikiek?

14/ Erregoitiar majuek,
ez zaize ikeratu,
galdutako diruek
bozuez pagatu.
Bi jua ezketiño
batek bear galdu,
galdu ta beranduan
oi da akordatu.

15/ Orra amabost bertso
ditugun jarriten,
ejenplugarritzako
atariak aurten.
Borondate onagaz
dituguz egiten,
gura daunak erosi
txakur aundi baten.

Bertso auek, Muxika'ko Balendin Enbeita bertsolariaren eskutik jaso genituan, makinaz idatzitako orri batean, emen ezarri ditugun oarrak ere bertan zituala.

Bere aitonak jarriak omen dira, teilleapustu bat eta idi-proba bat dirala bide. Aiton orren izen-deiturak, Juan Antonio Enbeita ziran.

Doñua ere kantatu zigun Balendin Enbeita'k. Manetofonoz jaso genion eta ona emen papereratuta:

Karmel aldizkarian, 1978'ko bigarren alean, bertso auek agertu ziran, *Iturriko*'k bialdutako *Bizkaiko bertsolaritza zaharraz* idaz-lanean.

Bertso auek, 1870 urtekoak dirala dio. Berak ere, bertsoak Balendin Enbeita'ren eskutik jaso zituan. Ala

ere, aldaketa batzuk baditu. Onako auek: 1/3: teillo postura eginda; 1/5: andikan buelta eta; 3/7: galdu eta beranduan; 3/8: oi da akordatu; 4/1: Lumo aldetik jakun; 4/5: baiña aren esanaz; 4/7: Astelarren eingo zanik; 4/8: proba ori jokatu; 5/6: jakin subertatu; 5/7: bigarrenak ez zituan; 5/8: arraiok zerratu; 6/7: etxirala ikaratzen; 6/8: klase zuziaiti. 7/7: bakean egon obe zala; 8/1: Bake bat egitia; 8/3: Gernikako frontoira; 8/7: profezaz bear zala; 9/1: Elgoibarrera gendun; 9/2: gero abisatu; 9/5: jarritako bidian; 9/7: bere kontura eingo zala; 10/6: bat zegon notaue; 11/3: ederto azitakoak; 13/3: ondo ez ezautzeko; 13/4: alango idiek; 14/2: ezaizue ikeratu; 15/7: gura dabenak artu.

PROBALARIAK

- 1/ Ogei bertso berriyek
mendiya jarriyek,
Morga lurrian eta
geure poderien.
- 2/ Ikasi ta kantau deu
euskeldun guztiek,
Bitor de Bilbao'k ditu
berak atariak.
- 3/ Sentidu eiten dire
ango apatx-otsak,
atarako eutsozala ¹
bertsoak garratzak.
- 4/ Begi illuna dot nik
uri zeukan ertza, (*sic*)
ezer eztakiena
izan leike lotsa.

¹ Julio Bareño jaunak bialdutakoan: *euzola*.

5/ Biba Tomas famoso,
biba botillero,
ondo meniatirik
Axio ta Txordo.

6/ Tomas balientie
ondo enpeñatu,
bere kulpaz eztaizan
ango lanak galdu,
Ixidro ori zala
pixkat biotzkatu.

7/ Biotzka egon arren
izan leike fiñe,
ezta guztiorena
biotza bardiñe.

8/ Enpeñatu zirian
zerbait alegiñe,
etziran oberenak
ainbeste premiñe.

9/ Animatu gizonak
trabes egiteko,
gure arraie orrek
ez dute borrauko.

- 10/ Asi zuan *Txordoa*
tiratzen benetan,
Axio'k be luzatu
kokota zanetan.
- 11/ Erregoiti aldeko mutil bi
banoa lonbretan,
probatarako ziran
desafioetan.
- 12/ Alan kontetan eben
Bizkargi'ko puntan:
dirurik ez ebela falta
iñoiz euren boltsan.
- 13/ Bolanderak botatzen
proba galduena,
olan aurkituten zan
taberneru zarra.
- 14/ Aditu zubenian
bolandera otsa:
Biba Erregoiti ta
biba Bizkaigana!
- 15/ Anton Bizkaiganekok
euren idieri:
garri txarra jan eta
ardaua edari.

- 16/ Agustin de Enbeita'k
konpañe orrekin,
Elgoibar'en sartu zan
indar andiakin.
- 17/ Erregoitiarrak ziran
orduen pentsetan:
zer izango ete zan
euren posturetlan.
- 18/ Laster igarri eben
Erregoitiarrak
galdu biar ebela
euren proba dana.
- 19/ – Artu ezpagenduen
orrelako plana!...
Azkenengo plazatik
igesi zuen danak.
- 20/ Agustin de Enbeita
Luperiya'kuak
bazter ederra dauka
bere etxe aldian.
- 21/ Ezta an faltatuko
orrentzat artoa,
ondo portatu dire
Axio ta Txordoa.

Bertso auek, Gernika'ko Julio Bareño jaunak bialdu zizkigun, 1959'ko Uztaillaren 23'an.

Aurretik, argibide jakingarri auek ematen zizkigun:

«Orain 73/74 urte izan zan Gipuzkoa'ko Elgoibar'en idi-proba entzutetsu bat. Jokolariak, batzuk Erregoitiarrak ziran eta bestiak Muxika'koak; bizkaitarrak, beraz. Aldi aretan, Bizkaia'n probak galerezota ei gozan, eta olan Elgoibar'era joan zirean.

Erregoitiarrak diru askotxu galdu ei eben, eta euretariko gizon bat –gaur bere semia Gernika'n bizi da– etxetik urten eta, eukona eta ez eukon guztia galdu ta gero, etxera bere biurtu barik, Elgoibar'tik Ameriketara–edo joan ei zan, eta geiago ezta bere barririk jakin.»

Bertsoen ondotik, berriz, beste argibide auek:

«*Axio* ta *Txordoa* idien izenak zirean, eta euren ugazaba Agustin de Enbeita, *Luperiya* Muxika'ko baserrikua.

Erregoitiarrak, proba irabazi zuelakoan, gertauta eukezan bolanderak jaurti zituzan. Ardura au, Erregoiti'ko taberneru zarrak euki eban. Orregaitik dira euren bibak eta zaratak.

Bertso oneen egillia Bitor de Bilbao itsua zan.

Dana esan bear, bertso naste au uler-tuko bada.

Beste idien jaubia, Anton Bizkaiganeko Erregoitia'koa zan.»

Eta bertsoak noren aotik jasoak zituan adierazteko, onela zion:

«Ramona Madariaga eta Lezeranzu, Bizente Idoiaga'ren alarguna da eta 88 urte ondo beteta ditu. Baldatika.— Forua (Bizkaia)'ko Goikoetxea basetxian jaio zan.

Amabost seme-alaba izan ditu eta gaur amaika bizi dira, bi ez bestiak ezkonduta, eta bat, Aita Martzeliño Prantziskotarra, Arantzazu'ko organista.

Abestuten dauzkutzan bertsuok, bere gazte aldian ikasiak dira bere jaioterrian.

Euskeraz naiz erderaz ederto irakurten dau, eta idatzi bere oso polito.»

Bearbada, irakurlea oartuko zanez, bertso-sail au eta beraren aurrekoa, idi-proba berari jarriak izango dira.

BERTSO BERRIAK
GARAGARRILEKO PROBAREN
GANEAN JARRIAK

1/ Siglo zar ori akabau jaku,
oin sartu gara barrien,
esperentzie pasau ein jaku
geuri Loiu'ku errien.
Gure Jaunari grazia orain
noa egiten eskatu,
bost buzterri. . . zer. . .
Jose.

2/
.
.
.
.
.
.
.

3/
.....
.....
.....
..... oa

Goierritar. . . te beti
Loiu'ti diru eroten,
Jose Manuri ailao bildurrik ¹
inok ez deutso emoten.

4/ Prezisamente diru faltarik
eztago orren artean,
baia ez da egoten fazil
orreri aurre artzean.
Goierritarrak olao gauzetan ²
Basañez deude burua,
bolsan lez kontau premia ta
au da dekozun modua.

5/ Gure Jaunaren grazi bagarik
olanik ezin asi nai,³
Goikose'koak ogetak eta
Pinu'koak tarda deituez sei.
Ziriakok bere barragarri bi
ara egi'zitun eron,
zer entenidu Jose Manuri
aiek ei jotsean emon.

¹ *Ailao*: *alango*, edo *ailango*, 6/7'garrenean bezela.

² *Ola*: 12/1'garrenean ere azaltzen da. *Olango* bezela da. Eta 11/2'ean *olaorik* esaten da. *Olangorik* bezela izango da.

³ Bertso-paperak: *olaric*. Baiña *olanik* bear dualakoan, alaxe ezarri degu. Eta, bearbada, *asi nei* edo *asi lei* bearko luke emen.

6/ Karrateruak erbestekoak
egin deitue ekarri,
aurreti ibilitea peseagaitik ⁴
ausera lotu ein sarri.
Gizonakgaitik zer esan txarrik
inok be ezi'lei euki,
ailangoakaz aiek idiek
ez dire ibilli beti.

7/ majoak ziran biek bere
. e egon zana atzeti
. laukota atera eben ⁵
. Loiu'ko erritik.
. a iru Loiu aldean
. ndea ocho,
. ta zuk, Jose Manu,
. ie motxo.

8/ Karrateruak izen in dire
Felix te Arzubi'koa,
Fernando, zuri emon ein jatzu
zer entendidu naikoa.
Ostute egoterik etxat gustetan, ⁶
garez Otxotene'koak, ⁷
desafiorik gure badozu
badagoz proba-lekuak.

⁴ *Peseagaitik*, erderazko *pese a... edo a pesar de...* izango da. Eta *ausera lotu*, *atzera gelditu*. Alegia: aurretik ibiliagatik, sarritan atzera gelditu.

⁵ Bertso-paperak: *eden*.

⁶ *Ostute*: *izkutatuta*.

⁷ *Garez*: *gara, gera*.

- 9/ Etxat gustetan sartu iterik
 niri orrelanko salsan,
 kornetea jo egin sostean ⁸
 lau minutuaren faltan.
 Jutzizi orrek egun orretan
 ain de burue kakaztu,
 ofensa txarrik emon badotsat
 egin daitazu parkatu.
- 10/ Guzurrik arean eno'iminten,
 guztiak dira egiak,
 arri koskolik ez deude bear
 Otxotene'ko idiak.
 Edozin gauze egi-aziten du
 bakotxak geure errian,
 inok arririk ez uen imini
 nire begien aurrean.
- 11/ Ez dot pensetan pausau iterik ⁹
 olaorik neure aldian,
 zeuk gu'zunean probako dira ¹⁰
 zein gurdian zein arrian.
 Ondiño bere bear dan legez
 escitudesca ondrau,¹¹
 neu bere jakitun egon naitean
 eizu egune nonbrau.

⁸ *Sostean: eusten, zidaten.*

⁹ *Pausau: pasau, pasatu.*

¹⁰ *Gu'zunean: gura dozunean.*

¹¹ *Escitudesca ori, ez gaituez edo orrelako zerbait izango da.*

- 12/ Olao lekuen ber leukez euki
 listo jenteak begiak,
 onik aurrea esango'zuz¹²
 nongoak diren idiak.
 Pinu'kuak ziren altuengoak,
 arik lasterren nireak,
 ondo dakigu zelangoak diren
 Loiu'ko alkaten ideak.
- 13/ Zazpiterik sei beti te beti
 egin llariok artu,
 sustu galanta Jose Manuri
 aiek egin deutse sartu.
 Kriedu onak deitu llariok
 idiri jaten emoten,
 ari eleio iñok bentaj'au
 iruterik bi eroten.
- 14/ Goierrin beti gasteu eiten deude
 jentean sanidedea,
 gure badozu jokatutea
 nonbra izu kantidadea.
 Enoa geiao lotsatuten zu,
 naiko imin dou gauzerik,
 idiek beti eroten dodaz¹³
 etsetik edo auzotik.

¹² *Esango'zuzue: esango dozuez* alegia, naiz eta emen *esango dozue* bear izan.

¹³ Bertso-paperak: *eronten*. Baiña *eroten* ezarri degu, 13/8'an bezela. Alegia: *eroaten* edo *eramaten*.

15/ Amalau dagoz imini eta
au de amabostgarrena,
txakur andie izen eingo da
orain prezio onena.
Bertsolariek izen ein dire
Fermin te Otxotene'koa,
gerorao obak imingo dire
onek ezpadi naikoa.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea,
Leio'ko Zabale baserriko Eulojio Bidea
Agirre'ren eskutik jaso, Bilbo'ko Alfonso
Irigoien adiskideak bitartekotza eginda.

Papera puskatuta dago eta puska
batzuk falta ditu. Orregatik, puntuz idatzi
ditugun utsune oiek.

Azkenengo bertsoak egillearen izena
ematen digu. Baiñan bertsolari orretzaz ez
degu orain arte ezer ere ikasi.

BERTSO BERRIAK
IZAGIRRE'KO IDI NOBLIAI JARRIAK

- 1/ Arratsaldeko irurak
jo eben orduan,
sartu ziran idiak
Zorrontza'ko plazan;
noble eldu zirian
plaza orretara,
jente asko egoan
eurari begira.
- 2/ Lanien asirikan
eskoien aldera,
bigarrenengo ausian
untzeko sarria.¹
O ze mingostasuna
biotz barruena:
zelan izango ete dan
euren tratu eiña!

¹ Alegia: bigarrenengo tirakadan iltzea gelditu gabe egin.

3/ Laster artu zirian
medio barriak:
itxi arriari ta
akuluka biak;
jarri alde banatan
akulari biak,
o ze golpe kruelak
idien lepoan!

4/ Aurrera bajoiezan
gana surrutara, ²
atzian akuluek
zan guztietara;
ordubete bakarra
izan da zuentzat,
aprobetxau zarie
ondo ordu atan.

5/ O ze sentimentua
neure ustian,
ikustian Nabarra
sokorrukan plazan; ³
ezin defendidurik
nengoan lekuan,
entregauta egoan
Paulo'en eskuan.

² Gana surrutara: eztena sudurretara.

³ Marruka plazan.

- 6/ Nabarra, urten dozu
plazetan nagosi,
orregaiti zuretzat
krueldade ori:
sokaz kargau zaitue
alderdi batetik,
bestetik akulue
gorputz guztitxik.
- 7/ O ze sentimentua
lengo etsekorentzat,
ikustian idiak
tratamentu atan,
gaiñeran ikustian
Zorrontza'ko plazan
inozente dirua
jausi zala bertan.
- 8/ Jakin izan balabe
ordu aren barri,
ez eutsezan emongo
idiak iñori;
oiñ arte ez da izan
euren deseoa
proba engaiñuzkorik
iñun ikustia.

- 9/ Urten, al bada, izu zuk,
Nabarra, plazati,
gero agertuko'zu
eñiko tratu ori;
noble urten dozue
plaza guztietan,
orregaiti biotzak
dekoguz mingostuta.
- 10/ Miñ asko ibili da
berbaz zuen kontra,
pareja bat zuentzat
ezin billatuta;
zaoz lekoan gero (*sic*)
Zorrontza'n galduta,
idi banakoak
jarri dire kontra.
- 11/ Txomin Desiertu'ko,
motibo artuta,⁴
ezin prestau izan da
idi orren kontra;
laster etorriko da
bakar bat artuta,
ez dakit ze buelta
izango dan bera.

⁴ Bertso-paperak: *artutan*.

12/ Proba zarratu dabe
Gernike'n eiteko,
erridien lepoak⁵
osatu orduko;
banango idiekaz
erridien kontra,
arri nagosi eta
akulari bana.

13/ Sartu dire goizian
banango idiok,
egin ditue arek
al dituen markok;
gure izen dabe artu
arri ori sarran,⁶
indar gitxi dauke ta
beti ausietan.⁷

14/ Atsaldian plantau dira
bertoko erridiak,
lepo minberatuak
zituezan biak;
kontuz ibili zaite
orren gorputzetan,
zergaitik oraindiño
minbera daukezan.

⁵ *Erridien: erri-idien, edo-ta erri-beia.* Alegia: ganadu gorrizka; erderaz *raza pirenaica* esan oi dana.

⁶ *Sarran:* segidan; iltzea bukatzeraiño gelditu gabe.

⁷ *Ausietan:* tiraka.

- 15/ Suabe artu ditu
Alonsok idiak,
alan bere tapau ditu
goizekoen markak;
euki ezpaleitue
lepo mailletuak,
ordu erdiko biarrik
etzan orrentzat.
- 16/ Erridiok urten dabe
plazetan nagosi,
lau proba egin eta
danak irebazi;
proba geiau eñ orduko
gur'ot il ditezen,
geiago engaiñurik
jausi ez daitien.
- 17/ Penoso urte bientzat ⁸
idiak iltia,
zergaiti beti izan dan
euren amantia;
plaza biten gobernatu,
urte biak ondo,
berdigu gogorraurik
izen da orrentzako.

⁸ *Urte bientzat*: bigarren urterako, ziur asko.

- 18/ Barriro jausi barik,
ez, euren aldiyetan,
oba da urte bita
orrek il daitezana;
Bizkai'en jaio ziran,
Bizkai'en azita,
oraiñ gelditu dira
danak benziduta.
- 19/ Iru urte osoak
Izagarre'n egin,
azkeneko egunak
Marzeliñorekin;
nobliak izan dira
jaiotzatik ona,
azkenian mailletuakin
orrek il biarra.
- 20/ Agur, zuri-nabarrak,
Alonsorekin,
orrek gelditu dire
Bizkai danen goiti;
probentzie aldian
dana bildurturik,
biba zu, Alonso,
gorri-nabarrakin!

Bertso-papera, *Guernica* – *Imp. Angel de Goitia* moldiztegian argitara emana, eta Leio'ko Zabale baserriko Eulojio Bidea Agirre'ren eskutik jaso, Bilbo'ko Alfonso Irigoien adiskideak bitartekotza eginda.

Tamalez, urterik eta egillearen izenik ez da esaten.

Baserri baten izena ageri da, nungoa dan ez badakigu ere: Izagirre; naiz-ta 19'gn bertsoak Izagarre esan.

BEIAK BURRUKAN

- 1/ Adarra zorroztuta
ekarri dabe plazara
uste izan dabelako
arentzakorik ez dala.
- 2/ Idixeri geiau eginda
arro zegoen beixe.
– Ekarrixue gure *Pardilla*,
emen ikusiko'gu komedixe.
- 3/ Beiek egoten dire
batien da bestien,
eztabe siñistuten ixen
ori ikusi artien.
- 4/ Lenengoko puntue *Pardilla*'k
egin eban galdu;
makiña bat erronka Fernandok
orduan izan du.

- 5/ *Pardilla* koitedue zegoan
triste eta larri:
– Nun egon da ori Martzeliño,
zaku bat edo bi baba ez emoteko niri?
- 6/ Orrenbeste erronka *Pardilla*'k
entzun ebanien,
buelta zan besterantza
formalidadien.
- 7/ Burue ipiñi eutsan
buruen erdira,
pentseu ebalako: – Orraitik
ez deust niri ardura.
- 8/ Tarraska joan zani
bei ori atzerantza,
Fernandok begituten eban
orduan berantza,
euki ebalako
galduaren antza.
- 9/ Pernandok piñuaren ondotik
eit'eban sokorru:
– Adarra loka euki deu eta
orregaitik galdu du.

- 10/ Galtzalliak beti oi deu
milla endredo,
olangoari kasurik
ezin egin leio.
- 11/ Ni ta Alejo andik
beluko mezara sarri,
bidiaren ondoan
jaten zegoan bei ori.
- 12/ Pentsamentue iñoiz
eztagon lez geldi:
– Zer egingo ete leukio Alejo onek
gure *Pardilla*'ri?
- 13/ Etxera joan da ezin sufridu:
– Zaku bat edo bi baba
Pardilla oneri egin
biarko deusaguz sartu.
- 14/ Lenengo alaba eta
gero emaztiak:
– Orrek eztira, Martzeliño,
etxe-mejoragarriak.
- 15/ Orrek entzunda neu bere
ixillik gelditu:
– Etxeko kontentue be
ona izango'gu.

Bertso auek, Gernika'ko Julio Bareño jauna zanak bialdu zizkigun, 1959'ko Uztailaren 23'an, makinaz idatzita.

Aurretik, argibide jakingarri auek ematen zizkigun:

«Muxikarrak idi bateri burrukan irabazi eutsan bei bat euken, eta euren beia lakorik ez egoala uste eben.

Baña Morga'ko Martzeliño Urkiaga'k urten eutsen bere bei *Pardilla* eritxinagaz, eta bai goitu ere.

Martzeliño Urkiaga, gaur 88 urte daukazanak, ber-berak atariak dira bertsuok, orain 30 urte baño geiago.

Ber-berak abestu daustazan lez ipinten dodaz, eta batian luzetu eta bestian laburtu, berak beintzat polito abestuten dauz, bertsolarien *tranpa* guztiak egiñaz.»

BERTSO BERRIAK

- 1/ Bi ari-joko dira
Bizkaia'n jokatu,
lenengoa nola zan
nai det esplikatu;
bigarrenian dute
artzaia trukatu,
Eperrak nai bezela
eztiye portatu.

- 2/ Apostura galduta
zuten aitzakiya:
beren artzaiak egin
diyela tranpiya,
ariya orrek zañen bat
zuela ebakiya,
au da gizonarentzat
onra egokiya.

- 3/ Elkar artu degu ta
artzaiak eta nik,
gezurra besterikan
eztator iñondik;
tranpiyaren beldurra
Manuelengandik,
ariyak zañak oso
zeuzkiyen oraindik.
- 4/ Oien artzaiarekin
nik elkar artuta,
engañatu derala
diruaren truka;
jendiaren isillik
leiotik sartuta,
ariya utzi degula
zañak biurtuta.
- 5/ Kulparik gabetanik
onenbeste puntu
zeñek naiko lukien
egizute kontu;
korputzian badaukat
milla sentimentu,
bizkaitar oriyekin
ez nabil kontentu.

- 6/ Nola eztakidala
Bizkaia'ra joanda,
Elorrio'tarrakin
artu det demanda;
mingaña isillikan
irukitzen lan da,
lenago zuena zen,
orain nere txanda.
- 7/ Lenago galdu zuen
ariya ori bera,
nola portatu zaien
nua esatera;
ezin eskarmentatu
ziraden batera,
orainguan obeki
eztira atera.
- 8/ Joko bat galdu eta
bestia zerratu,
lengo ariya zuten,
artzaia mudatu;
nik ere zarra utzi ta
gazia det artu,
orra astia umiak ¹
zer diran progatu.

¹ Bertso-lerro au illun egiten zaigu. Eta ezin asmatu nola bearko luken: *aztia? astian?...*

- 9/ Orra apustura bat
jokatzen ekusi,
nere ariya zaie
atera nagusi;
gero desafiyoka
berak dira asi,
orain aren umiak
diye irabazi.
- 10/ Ustez asiyak ziran
etxerako zuzen,
kontrariyoric bada
jokatu gaitezen;
oien lendabiziko
desafiyuan zen:
botako ziyotela
legoia ezpazen.
- 11/ Ari zar bat baneukan
nedonek itxian,
Bizkaia'ra eraman det
arturik kotxian;
korajez animua
zeukan biotzian,
aurrian uste zana
laja du atzian.

12/ Nik ez nuen legoia,
baizikan ariya,
indarra zeukana ta
berez jokariya;
orrek bajatu zuen
oien arrandiya,
kozkalari txarra da
zakur zangariya.

13/ Korajez ebilli naiz
leku arrotzian,
ariyaren galdia
an allegatzian;
iñork begiyetaria ²
argitu etzian,
ekusiko nula
plazan agertzian.

14/ Ango musikak eta
krasketa soñuak,
egin nai zizkiraten
gauza estrañuak;
ezagutu nituen
oriyen keñuak,
orain jaso ditzala
nork bere dañuak.

² Emen *begiyetara* bearko ote du?

15/ Batian Elorrio'n,
Bergara'n bestian,
seguru zeukatela
jokatzen astian;
diruak kanporako
etxerako ustian;
kontentu atera naiz
ni orrenbestian.

16/ Errespeto aundiya
jarri dute plazan,
bañan gero jokua
batu biarra zan;
orra amasei bertso
komeni dan gisan,
tranposua naizela
eztezaten esan.

Bertso-papera, *San Sebastian Imp. y litografía mecánica de E. Jornet* moldiztegian argitaratua eta Bonaparte'ren bilduman arkitua. Bertsoak jarri edo jarrarazi dituana, *Eperra* izeneko bat degu, lenengo bertsoak dionez. Euskera, berriz, Oiartzun aldekoa da: *ariya orrek, ekusi, zen, ebilli, itxia...* *Auspoa*'ren 116'gnean, Oiartzun'go *Eperra* (1825-1906) bertsolariaren berri ematen genduan. Bera ote da? Ditekena da. Bañan besterik gabe ezin segurutzat artu.

PROBALARIAK

- 1/ Mendexa'tik ekarri
probako bandera,
Berritu're joan giñan
bestie ekartera.
Irugarrena barriz
jokatu artera,
urte baterako ori
markarik asko da.
- 2/ Erlojue ez zutela
lenago arrapatu,
baña oinguan majo
ein dausku kitatu.
Publikoko jentiak
klaru esaten du
minutu erdi justo
ei ebela ostu.

3/ Abade jaun bat eguan
gizon ondradua,
Errenterie'gana ¹
bere opiniñua.
Neronek egin neutsan
areri durua,
laster egin genduan
guk aren jirua.

4/ Norberto det ixena,
nonbria Urrasti,
eskolarikan asko
ez nuan ikasi.
Zartu ta geroago
bertsoetan asi,
laster eroango nabe
emendik igesi.

5/ Alakua joan zan
Kalifornia'ra
irabaztiagatik,
ori egia da.
Osasun-bakiakin
etortzia bada,
denpora gitxi barru
probatuko gara.

¹ Errenteria: Berriatua ta Ondarroa bitartean da-
goan auzo bat da.

Bost bertso auek, izenburu orrekin,
Gernika'ko Julio Bareño jauna zanak bial-
gu zizkigun, makinaz idatzita.

Aurretik onela esaten zuan, bertsoak
nundik zituan adieraztearren:

«Alejandra Zubizarreta larogetamar ur-
tedun eta bere alabak abestuten dauste.
Geiago izan bear dabe, baña eztira gomu-
tetan.»

**BOZEOLARI ETA
BURRUKALARIAK**

(1925)

BERTSO BERRIAK
UZKUDUNTARRAK JARRIAK

- 1/ Milla ta bederatzireun da
ogei ta bostgarren urtian,
burruka-aldi bat egin omen zan
Alemani'ko partian,
Errezildarra oinperatzeko
jarriya beren ustian,
txapela erantzi lezaioteke
berriz aruntza juatian.

- 2/ Ikusten degu Paulino Uzkudun
nola dan mutil liraña,
gezurrarekin ez du baliyo
dantzatutzia mingaña.
Arriturikan aspaldin dauzka
Frantzi, Alemani ta España,
«Puskatzen ez da erraz -diote-
Errezil'ko mendigaña».

3/ Erbestekoak izandu dute
burrukan arrokeriya,
baña txanda ontan kendu diote
beren asmo on guziya.
Danan gañetik ipiñi zaie
Paulino nekazariya,
bere bildurrez jarri duala
nago Europa guziya.

4/ Garai batian lizar-makillak,
orain esku biribillak,
zartako ederrak ematen dizkik
gure etxeko mutillak.
Biyotza dardar daukala nago
italiano Spalla'k,
gogor samarrak iruditubaz
arentzat dauden opillak.

5/ Aspalditxuan arkitutzen naiz
oni zerbait antz emana,
bildur xamar gertatze'ote dan
etortzeko Barzelonâ.
Atzera geitxo ikusten dizut
izateko zu ain ona,
«zenbat álditan ikusi dezu?»
galdetuaz alemana.

- 6/ Paulino Uzkudun aien aldian
dezu mutilla bapua,
aintzen diyena egiten ere
gañera oso pijua.
Ermita aldian erregutuaz
uzten du ama gajua,
bera zartakok partitutzera
Amerika'ra dijua.
- 7/ Gogor xamarrak dirala aitzen det
bada Amerika aldian,
laister jarriko zerala uste det
zedori ara bidian.
Erakutsiko diyezu ondo
ezker eskubik nun dian,
uste ez arren eukiko dituzu
amaika an ere mendian.
- 8/ Itxasoz auztik berdiñ jotzen det
zure kopeteko azala,
argi ta garbi ikuste'ituen
eguzki eta itzala.
Or ere gogor egingo dezu
aiten aitonak bezela,
zori onian gure Jainkuak
arren ekarri zaitzala.

- 9/ Pozkidatuak egon litezke
zurekin errezildarrak,
toki askotan ez daudelako
orlako mutil azkarrak.
Begi argiya, anak ariñak,
gogor berriz atzaparrak,
aspaldin dabiltz neurtu eziñik
berak daduzkan indarrak.
- 10/ Paulino Uzkudun, ematen dizut
merezia dezun fama,
beti gogorki egiten dezu
sartzen zeran tokin lana.
Denbora gutxin zapaldu dituzu
frantzes, ingles ta alemana,
kontubak ondo atera leizke
juan biar dunak zugana.
- 11/ Uzkunduntarrak pozkidatuak
arkitzen gera zugana,
zu zeralako txikitandikan
gure aiskire izana.
Zenbateraño ezin esan det
guk dizugun naitasuna,
zure begiyaz ikusiko dezu
etorritzian gugana.

12/ Uzkuduntarrak amabi bertsoz
egiten degu bukatu,
gazte alaiak, gurekin baten
iñauteritan kantatu.
Merezi duna altxatutzia
ez dala nago pekatu,
orrelakorik egin badegu
Jainkuangatik barkatu.

Bertso-papera, *Tolosa'n: E. Lopez'enean*
argitara emana. Ez nuan apuntatu zeñen
eskutik jaso nuan.

Bertsoen ondotik, izen-abizen auek di-
tu: *José de Mendizabal*. Egillea izango da.
Baiñan bertso-jartzalle ori nor izan zan ez
dakigu.

Liburu au moldiztegirako prest gendua-
la, Paulino Uzkudun'en il-berria zabaldu
zuten egunkariak.

Errezil'ko seme ospetsu ori, 1985'eko
Uztaillaren 4'ean itzali zan, larogei ta sei
urterekin, Torrelaguna'n.

Betiko atsedena izan dezala zeruan.

(1926)

BERTSO BERRIYAK

- 1/ Oraingo estilo berri (y) onentzat
ditut bertsuak atera,
Uzkudun'ek zenbat aziyo egin duan
konparaziyo batera;
Maiatzan emezortziyan juan zan
Barzelona'n jokatzera,
Europa'ko txapela ekarri du ta
ezta makala atera.

- 2/ Italia'tik etorri ziran
baporiak kargatuta,
lengo graduba emateko asmuan
ziaro esperatuta.
Bañan emendikan ere jendia zegoan
ondotxo preparatuta,
kanpeon oi or utzi emen du ¹
ziaro mendeatuta.

¹ Bertso-paperak: *kanpeon ou oi or utzi emendu.*

- 3/ Orren besuak ukabilkarako
badute naiko indarra,
oinbeste jende menderatzeko
badu zedozen biarra;
gizonez erregular da baño
indarrez gogor samarra,
Italiya'ren kontra oain Barzelona'n
jo du kamarra ederra.
- 4/ Bat-baterako balin bada
beste bat oi da bestian,
demontrek ezik baliyo zuen
ori bozeuan astiak;²
aberastu samartu da ori
ezer in gabe bestiak,
bi urte barru konpondu ditu orrek
estranjeriko gaztiak.
- 5/ Italianuak ez omen zuben
lege onian jokatzen,
gerriz betik omen zizkiyon
golpe gaiztuak tiratzen;
esker eman bazekitela
eroki defenditutzen,
egin zizkiyon tranpa guzigmatik
etzuben menderatutzen.

² Bertso-paperak: *bar baterako eta bestia*.

6/ Aditu diyet Spalla piska bat
altuxego omen da baña,
au emen da sendoskaxego,
biribilla ta berdiña;
indarra ere ba omen dauka
zezen kozkor batek aña,
Donostiya'ko txuletak eta
arrautz freskuak egiña.

7/ Zer joku-modu egindu duten
oain nua esplikatutzera,
amabi saio ein omen dituzte
asi ta bukatutzera;
ark lendabiziko oni sudurrian ³
odola ziyon atera,
baita onek berriz urrengo txandan
jota bera seko lurrera.

8/ Aldi artatikan ere etzan etorri
mutill talentu gabia,
biar da gatza amabi saio
orla botako badia;
bi diran lekun jeneralian
bat izaten da obia,
len Italiya'n zeon graduba
orain Gipuzkoa'ra etorria.

³ Bertso-paperak: 'ark lendabiziko ami sudurrian.

- 9/ Aitu diyet pisuban daukatela
zeinbat kiloren aldia:
Spalla larogei ta zazpi ta
au amairu omen dia;
gutxiyena danak ere ez dauka
karga itxura gabia,
baserritako aitonen batzuek
flakogo egongo dia.
- 10/ Mundu (b) ontako banidadia
indar asko eta sona,
asi liteke ofiziyo ortan
abilidade asko daukana;
asiyagatik ez da edozein irtengo
Uzkudun bezelako ona,
bi urte barru mutur joka orra
gizona aberastu dana.
- 11/ Eman biar det egun ortako
Barzelona'ko aditzera:
ogei ta amazpi milla persona
juan omen ziran ikustera;
Itali aldeko jendia ez omen zan
oso kontentu atera,
bialdu dute billete ederrik
españolaren tartera.

- 12/ Baietz ustegatik ezta ibilli
oso paraje segurun,
deiña dedilla bildurrik gabe
ori beti jokatzera jun;
askotan alkar konprenditu eziñik
kiñuka ta al dan modun,
alare geinak ausi ditu orrek,
biba Paulino Uzkundun!
- 13/ Napar, Bizkaia eta Alaba,
Gipuzkoa dala parte,
orrek joku (b) oi irabaztia
sekulako poza dute;
len sonik etzuten lau probintziyak
orain altxa dira dezente,
orrek eztauka ezeren faltik
lur ontan dabillen arte.
- 14/ Firpo ta Harry-Wills eta Dempsey
orain emen daude onenak,
Spalla berriz oikin batian
golpe bizkorrak emana;
seguru irabazteko asmuan
etorri omen zan onena,
uste zun baño umiltxiago
or da bueltan juana.

15/ Estranjerua au baño abiltxego
beti da lenago ikusi,
bada korrika bada beste askotan
jokatuta irabazi;
baño Paulino Uzkudun oraindik
ez dute askotan ausi,
oain orregatik dago Europa'ko
bozeadoren nagusi.

16/ Mutill ori da Errezill'en jaio eta
or bertan bizitzen zana,
frantzesak gero gustatu eta
bozeora eramana;
nagusik ere iya orren kontura
aberastuta omen dira dana,
Donostiya'ko partian dago orain
Europa'ko kanpeona.

Bertso-papera, *Navarro y del Teso. Tolo-*
sa moldiztegian argitaratua. Ez nuan apun-
tatu noren eskutik jaso nuan. Bertso auek
nork jarriak diran ez da ageri. Urterik ere
ez; bañan errez soma diteke. Erminio Spa-
lla italianoa Barzelona'n Maiatzaren 18'an
menderatuta, Europa'ko txapela beregana-
tua du Uzkudun'ek. 1926 urtean gertatu
zan ori. Zer moduko burruka egin zuten ja-
kin nai duanak, irakur dezala *Auspoa*'ren
131'gna, 98 orri-aldean.

GORA UZKUDUN!

*Paulino, Paulino,
Errezil'ko Uzkudun,
Paulino, zu zera
Europa'n txapeldun.*

BERTSO BERRIAK UZKUDUNTARRAK JARRIAK

- 1/ Bertso berriak bigarren aldin jartzen dizkizut, Uzkudun, onenbestexe egin biar det nola baigeran ezagun; alkarganako kariño on au betiko gorde dezagun, pake santuban alkar maitatuz bizitu gaitian mundun.

2/ Aitak eta amak egin zinduben
mutilla oso liraña,
denboraz berriz atera zera
ukabilkari bikaña;
makiña bati dotore asko
artu diozu tamaña,
Barzelona ortan Spalla orri,
etzuan usteko baña.

3/ Spalla onek igo orduko
asi-aldiya azpitikan,
bañan Paulinok makar aundirik
etzuan bi begietan;
alaz guztiz e zartako txar bat
artu zuan orratikan,
ordun esan ziyon dotore onei:
«Juan ari emendikan».

4/ Ekin-aldiyan etzan izango,
adiskidiak, gozua,
esate'utenez ematen zuan
mendigañeko otsua;
bi saltoetan jarri ziyola
ark merezi zun mazua,
modu onian etxeratu zun
Europa'n zegon usua.

- 5/ Usu onekin etorri zanen
Uzkudun euskal lurretâ,
jendiak bazun egun aietan
onenganako arreta.
«Gora Uzkudun!» oju egiñaz
kale guztiak beteta,
euri-bildurrez etzan egondu
jendia etxen gordeta.
- 6/ Uzkuduntarrak ikurriñakin
atera giñan bidera,
baita musika gizon aundiyaz
berriz kale barrenera;
guzi-guziyok pozez beterik
ondoren plaza aldera,
an jarritako jolas ederrak
beraz danok ikustera.
- 7/ Jolas oriyek bukatu eta
Uzkuduntarren etxera,
Amerika'ra juan biartzula
ematera aditzera:
«Aspalditxotik an omen dago
ukabilkarin bandera,
iñola al badet ekarriko det
bera Gipuzkoa aldera».

- 8/ Galdetu giñon ote zijuan
lur oietatik lenbailen,
erantzun zigun: «Uste dedanez,
neguba sartu baño len;
nere denbora orain da eta
nago saiatu bearren,
orain agur bat, aixkire danak,
ondo bizitu ba emen».
- 9/ Amerika'ra juan da ondoren
azpitik galtzeko griña,
estranjeruaz dabilleneztat
ori da gauza jakiña;
abildaria eskaxa eta
luzia berriz mingaña,
oien fedea ez da zuzena,
baietz uste dute baña.
- 10/ Uzkudun'eri oiek diote
bildur ikaragarriya,
gauza oneri aspalditxotik
nago ondo igarriya;
nolabait lorez apaindu duan
lenago Euskalerriya,
miñ oi besterik ez daukate,
esan dezagun egiya.

- 11/ Amerika'ra joan da ondoren
burruka-aldiya Habana'n,
lendabiziko ekin-aldiyan
lurpera zuan eraman;
ez da erreza ezagututzen
onen modukua zein dan,
egiñalak eingo'ituzte baña
menderatutzen naiko lan.
- 12/ Denbora gutxin Guipuzkoa'tik
orra burrukari ona,
naiago nuke beira balego
antziñetako aitona.
Emengo modun Amerika'n e
onek artu duan fama!
Modu orretan naiko diruaz
laixter dator amagana.
- 13/ Naiago nuke itz eder onek
izango balu indarra,
al dan lenena onuntz biltzeko
Paulino errezildarra;
ermita aldian beso zabalik
utzi zuan ama zarra,
arren begitan ez da faltako
ikusi arte negarra.

- 14/ «Ez bildurtu, ba, ama gaixua,
lasari egon etxian,
or bezalaxe Amerika ontan
semia dabil aixian;
naigabe oiek aztuko dira
ni zugana etortzian,
nere besotik ibilliko da
pasiatuaz kotxian.
- 15/ Nere izena danak dakite
detala Paulino Uzkudun,
amaika bider aditutzen det
obek badirala mundun;
gure Jainkuak ematen badit
sustantziya nere eskun,
ni izango naiz dudarik gabe
mundu guztiko txapeldun».
- 16/ Gora Uzkudun! Uzkuduntarrak,
orain nua bukatzera,
uste dedanez gizon au zein dan
eman det naiko aitzera;
euskaldunetan aiaztearren
nator bertsuak saltzera,
zar eta gazte, etor zaitetze
papertxo bana artzera.

Bertso-papera, *Imp. J. Mendiburu* mo-
diztegian argitaratua eta Oiartzun'go Altzi-
bar'en Olalde'ko Jose Anjel Sarasola za-
naren eskutik jaso. Bertsoen ondotik
onela dio: *José de Mendizabal (Prohibida la
reproducción).*

BERTSO BERRIAK
PAULINO UZKUDUN'EI JARRIAK

- 1/ Bertso berriak jartzera nua
Paulino Uzkudun'entzat,
ondo komeni diraden gauzak
dirala iduritzen zat;
Europa ontan «bozeadore»
iya jarri da obentzat,
bolara ontan koraje asko
iñork ez dauka orrentzat,
zer ondra eder zabaldu digun
gipuzkoatar danentzat!
- 2/ «Estranjeriko jendia –esaten
zuten– indartsu ta yayo,
gipuzkoatarrak oientzako
batere ez dute baliyo».
Paulino Uzkudun itz orren kontra
bertara joan zan propiyo,
makiña bati mutur-ezurra
ederki berotu diyo,
len bezelako erronka aundirik
ez daukate eiteik geyo.

- 3/ Kristo zerutik jetxi zanetik
oneraño bitartian,
olako mutill bat ez da izan
Gipuzkoa'ko partian;
ori plazetan jokatutzen da
oso extremo puertian,
bertan izan balitz ere utsa,
emendikan apartian,
aldena ere Prantzi'ra junda
Paris'ko siglo-kortian.
- 4/ Oi asi balitz zenbait bezela
errezten edo plojatzen.
gure pamikan ankapetikan
sekula etzan ateratzen;
indar aundiko mutilla izanda
plazan benetan jokatzen,
esanagatik beste aldetara
iñork etzuan mudatzen,
tamaña ontako gizonik ez da
dirubarekin pagatzen.
- 5/ Aizkoran ere mutilla ori ez da
pulamenturik gabia,
or xalapartaraka dabiltzan
beste asko baño obia;
iru illebeta pasa prestatzen
orrena juango balia,
ez det uste orrek eingo lukenik
bale usteko kalia,
ondo portatzen diran gizonak
orrela ezagutzen dia.

- 6/ Oi Errezil'ko semia berez,
basarrin jaiotakua,
buruko miñik asko izan gabe
gaztetan azitakua;
tarte unetan basora joanda
aizkoran ikasitakua,
emezortzi urte zitubeneko
zeiñ zan orren modukua?
Indar aundiko kasta bizkorra
eta zaiñ dobletakua.
- 7/ Emezortzi urtekin asi zan oi
plazetara agertutzen,
Azpeitiya'ko bi gizonekin
premiyuak ateratzen;
andik bi urteko obenak etziran ¹
orrena allegatutzen,
eta txapela an daguala
kantetan digute jartzen,
bada-ez-bada badabiltz oiek
bartzarrak toriatutzen.
- 8/ Azpeitiarren ta errezildarren
kontuk daduzkat goguan,
oik biyak len e premiyotara
Gernika'ra zian juan;
kolpe bizkorrak tira zituzten
biyak alkarren onduan,
makiñat jende albuetatik
erreparuan zeuan,
orduban ere ango txapela
Uzkudun'ek ekarri zuan.

¹ Bertso-paperak: *obena*.

- 9/ Jabier Otxoa, Paulino Uzkudun
eta Aritzaga bestia,
oik irurak añeko gizonak
munduban asko ez dia;
Arteondo'kiñ pensatzen zuten
orri irabazitza,
amabost arroba eroziñentzat
eiten diranak ez dia,
ezta txoakeiya minutuban beiñ
oik bizkarrea jasotzia.
- 10/ Napar, Bizkaia ta Araba,
campeón de España or dute,
prantzes ta ingeles eta Irlanda,
Austria dutela parte;
beren gustoko negoziyotan
apiziyo aundiya dute,
juan dan aspaldiñ amaika apustu
oriyek jokatu dute,
baña *bozeuan* eta aizkoran
Errezil nagusi dute.
- 11/ Prantzes ta ingeles eta Irlanda,
campeón de España bestia,
Uzkudun suertatu zan oiekin
bozeuan jokatzia,
iru kolpetan ortan obena
jota lurrera sartzia;
ainbeste aziyo egingo lukenak
millatatik bat ez dia,
merezi luke diamantezko
destatua bat jartzia.

12/ «Demesei» ori obena omen da
norteamerikanua,
korderik gabe gizonik pranko
plazetan botatakua.
Errezildarren kontra daduka
laxter urrengo jokua,
intxor koskorrak txikitutzeko,
ai zer pareja majua,
oi jotzen badu, Paulino Uzkudun
aberastuko da naikua.

13/ Paulino Uzkudun estranjeriyan
esposatzia nai dute,
ango siñorita gazte askok
oso maite omen dute;
emakumiak dezaken antza
aguro salatzen dute,
oiñ kostunbria traje i gorbeta,
relo, zapata i bibote,
poco trabajar ta comer bien
komententzi ona badute.

14/ Bera jaio zan erriyan ere
badu nobiya bestia,
oik adituta arren begiyak
lotan egongo ezitia;
automoil txiki primera orrek
eta albuan dama gaztia,
naiko diruba ta osasun ona
alderdi txarrak ez dia,
ai zer lastima orlako portuna
prantzesak arrapatzia!

15/ Amalau bertso kantatu ditud,
au det amabostgarrena,
orrenbestexe esan biar nun
deskansatzeko barrena;
Uzkudun mutill jatorra dala
askoren iduripena,
eun urte ontan Euskalerrriyan
agertu danik onena,
emengo obenak iya jo'itu ta
Amerika'ra urrena.

Bertso-papera, *Imp. R. Altuna*.— *San Sebastián* moldiztegian argitara emana eta
Getari'ko Garro baserrian eskuratua.

BERTSO BERRIAK

- 1/ Alegrantzia onakin
asten naiz kantatzen,
jarri zaitezte orain
guztiok aditzen;
esplikatuko dizuet
zer zaigun pasatzen,
gure erriko seme bat
or zaigu azaltzen,
Españi'ko onena
muturrak apurtzen.

- 2/ Au da gure erriko
Osa'tar Mateo,
aitze aundia daukagu
au izan ezkerro;
muturrak apurtzalle
asia da bero,
oñ artian bezela
portatzen bâ gero,
danak apurtuko ditu
orrek onezkero.¹

¹ Bertso-paperak: *oiec onesquero*.

- 3/ Amak egin du ori
orlako semia,
indar aundikua ta
entero puertia;
itxurako gizona,
altua ta gaztia,
ondo egiñak dauzka
detalle guztiak,
diruz ez da pagatzen
orlako kastia.
- 4/ Oraindikan denboraz
entzungo'itu bozak:
irabazi duala
Mutrikuar Osa'k;
orren esku-muturrak
dira aproposak,
ez nuke nai nik artu
aren zartain otsak,
laister kenduko lizkit
len dauzkaten ortzak.
- 5/ Orain artian ori
ez dator itxusi,
kanpeonatua du
laister irabazi;
ori abonatzia
ez al du merezi?
Naiz-ta gizon batzuek
ezpadute ikusi,
arek bezela jotzen
guk eziñ ikasi.

- 6/ Jokua izentatu zan
illen irurako,
Atxurak luzatu zun
berriz amarrako;
Mateo pamatuak
ez du ukatuko,
nola arreglatu ziran
Bilbo'n jokatzeko,
orren aurrera lasai
etzan etorriko.
- 7/ Eguna allegatu zan
illen amarrian,
jendia bazan pranko
Bilbo'ko errian;
Mateo alimoso
plazaren erdian,
etzaukan bildurrik bate
bere barrenian,
Atxurra saludatzen
jokatu aurrian.
- 8/ Gero Atxurrarekin
asi zan jokutzen,
Mateo geio zanik
etzuten pentsatzen;
berialaxen Osa'k
zioten igartzen,
asi zan bestiari
ederrak ematen,
eskua gora altxa ta
oberi zioten.

- 9/ Jokua abandonau ta
orla gelditzeko,
etzaukan esperantzia
irabazitzeko;
ortaxe juaten dira
plazâ jokatzeko,
esku edo muturrak
alkar apurtzeko,
gogorra ta puertia
zein dan probatzeko.
- 10/ Atxurrak esaten du
eskua sendauta
berriz jokatutzeko
esperantza dauka;
Mateo konporme da,
beldurrik ez dauka.
berak nai duanian
eguna izendauta,
urrengo lako den berriz (*sic*)
muturra soltauta.
- 11/ Orra gure erriko
Mateo puertia,
orrek beti izan du
ortan suertia;
ortakoxe egiña,
berez balientia,
orlakuak merezi deu
abonatutzia,
ori dala merio
Mutriku'k aitzia.

12/ Orra amabi bertso
Mateoi jarriak,
azañak egin ditu
ikaragarriak;
ondo gogorrek dira
orren aragiak,
merezi du ta «Biba
kanpeon jarria!»
Orrek onratu digu ²
Mutriku'ko erria.

Bertso-papera, *Imprenta Deva* moldizte-
gian argitara emana eta Donostia'n esku-
ratua. Ez nuan idatzi nork eman zidan.

² Bertso-paperak: *oiec onratu digu*.

BERTSO BERRIAK

- 1/ Esplikatzera nua
egiak euskeran,
burruka egin zuaren (*sic*)
Santa Kruz bezperan;
orduak ikusiak
nituan nik Deba'n,
Otxoa'k bota zuan
aidian bai egan.

- 2/ Plaza orren kontra
egin zan ba jarri,
baña gogor eldutzen.
ziuen elkarri;
biak ibili ziran
estu eta larri,
Otxoa'k egin zuan
lekura ekarri.

3/ Orduan artu zuan
askok bai damua,
oien pasadizua
esatera nua;
Otxoa'i kantatuko
diot abonua,
sujetatu zuan bai
italianua.

4/ Gaiztua da egiten
gogorranai eutsi,
nai zuanik egiten
etzion ba utzi;
euskaldunak burruka
munduan nagusi,
Otxoa'k eiten die
guztiak bai ausi.

5/ Italianuak nai zion
besuak biurtu,
motibo augatik ziran
biak asarratu;
nai bezela ezin zuan
azpira ba sartu,
Otxoa etzan orduan
batere bildurtu.

- 6/ Italianuak eldutzen
zion edozela,
sujetatzeko asmua
zedukan bestela;
aginka egin zion
txakurrak bezela,
baña Otxoa ez da
ez gizon ustela.
- 7/ Bi ensaio ein zituen
ogei minutuan,
oien pasadizuak
esango'itud nik kantuan;
ustez ibili arren
entero kontuan,
laster ipini zuan
plazatik kanpuan.
- 8/ Irugarrenen saiua eiten
ziran bada asi,
romeria polita
genduan ikusi;
aidian bota zuan
bai ill edo bizi,
Otxoa etzan juan
batere igesi.

9/ Olako azañak egitatu (*sic*)
aspaldian sarri,
kontraio asko zaion
aurrian bai jarri;
iñork etzion ari
eskurik ezarri,
bestela izango ziran
guztiz errukarri.

10/ Len ere iru ensaio egiñak ei dira
Tolosa'n da Donostia'n,
saiatutzen dirade
alegin guztian;
biak gizon abillak
bai nere ustian,
gaiztua da eukitzen
Otxoa azpian.

11/ Azpian ezin due
luzaro eduki,
laister eiten da ura
gora beti jaiki;
burruka jokatzen du
entero ederki,
orrekin dabillena
beti det erruki.

12/ Bere ustez da italianua
gutziz agurua,
orren kontrarioa
gutziz onrurua,
txatxarkeririk gabe
burrukari klarua;
odoletan jarri zan
entero berua.

13/ Odolak berotutzen
dirade sasoian,
zergatikan zebillen
bere arrazoian;
guziak largatze'itu
orrek bai atziyan,
gorrotorik ez dago
orren biotziyan.

14/ Otxoa'k dauka edarra
burruka-jokera,
orlakorik munduan
besterik ote da?
Italianuari eman zion
naikua aukera,
atzenian bota zuan
plazatik kanpora.

15/ Lege txarrian ibilli zaion
aurretikan sarri,
argatik zan bestia
berotuta jarri;
atzenian laga zuan
guztiz barregarri,
geiago etzizaion
aurrera etorri.

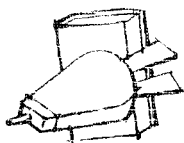
16/ Orra amasei bertso berri
euskeraz jarriak,
gauz orretan badaukaaz
beintzat igarriak;
bere burua ez deu izentatzen
bertsolariak,
asko konsolatzen nau
burrukalariak.

Bertso-papera, *Imprenta de Orúe – Eibar*
moldiztegian argitara emana eta Sebero
Altube zanaren eskutik jaso.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK (101'garrenetik aurrera)

- 101-102. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*).
- 103-104. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*).
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi gañetik. (*Aitua*).
106. *A. Zavala*: Pastor Izuela.- Ezkioko ta Segurako itxuak. (*Aitua*).
107. *A. Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*).
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*).
- 109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsularia.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-saria, 1972. (*Aitua*).
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak. (*Aitua*).
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria. (*Aitua*).
114. *A. Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. *A. Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak. (*Aitua*).
116. *A. Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari. (*Aitua*).
- 117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. *A. Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari. (*Aitua*).
- 120-121-122. *A. Zavala*: Mendaro Txirristaka.
- 123-124-125. *A. Zavala*: Zapirain anaiak.
126. *A. Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. *M. Arozamena*: Nere aldia.
128. *A. Zavala*: Amodiozko penak bertso berrietan.
129. *A. Zavala*: Afrika'ko gerra (1859-1860).
130. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (I).
131. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (II).
132. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (III).
133. *A. Zavala*: Arrantzaleen bizitza.
134. *J.M. Arrizabalo* - *A. Zavala*: Baso-mutillak.
135. *A. Zavala*: Jaioak bizi nai.
136. *A. Zavala*: Noe'ren ontzia.
- 137-138. *Ataño*: Txantxangorri kantaria.
139. *A. Zavala*: Soldaduzkako bertsoak.
140. *A. Zavala*: Nekazariak bai miseriak.
141. *Bertsolariak*: Bertsolari-Txapelketa Nagusia (Donostia, 1980 - I - 6). (*Aitua*).

142. *A. Zavala*: Txabolategi, Elkoro eta Leunda bertsolariak.
143. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (I). (*Aitua*)
144. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (II). (*Aitua*).
145. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (III). (*Aitua*).
146. *A. Zavala*: Berridi eta Kuxkullu bertsolariak.
147. *Ataño*: Txori. (*Aitua*)
148. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (I). (*Aitua*).
149. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (II). (*Aitua*).
150. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (III). (*Aitua*).
151. *Martin Treku*: Etxe xokotik kantari.
152. *Xalbador*: Herria gogoan. (*Aitua*).
153. *J.K. Zapirain, Ataño*: Zure Pasio Santua. Asis'ko San Frantziskoren bizitza.
154. *A. Zavala*: Jan-edanaren bertsoak (I).
155. *A. Zavala*: Jan-edanaren bertsoak (II).
156. *F. Artola, Bordari, R. Artola*: Aritz beraren adarrak.
157. *Elkar lanean*: Lexoti bertsolaria.
158. *Mari Treku*: Mattin, nere gizona.
159. *Txomin Garmendia*: Denbora pasa.
160. *Txomin Garmendia*: Bizitzaren arian.
161. *A. Zavala*: Kuba'ko gerra.
162. *J.M. Arrieta*: Nere ondar alea. (*Aitua*).
163. *J.C. Arrosagaray*: California-tik kantuz.
164. *A. Zavala*: Mixioetako bertsoak (I).
165. *A. Zavala*: Mixioetako bertsoak (II).
166. *M. Manterola*: Lore apal bat.
167. *J.M. Lertxundi*: Baso tarteko oiua.
168. *P. Lazkano, A. Zavala*: Tiro tartean bertsoan.
169. *Basarri*: Kezka-giroan.
170. *Txomin Garmendia*: Bordaberri'ko gozo-mikatzak.
171. *Txomin Garmendia*: Bertsolari Kurpilla.
172. *Sebastian Salaberria*: Nere soroko emaitzak.
173. *I. Olea*: Otemotxeko arnasa.
174. *A. Zavala*: Kristaubidea bertsoan (I).
175. *A. Zavala*: Kristaubidea bertsoan (II).
176. *A. Zavala*: Ameriketako bertsoak.
177. *Txomin Garmendia*: Erririk-erri.
178. *Basarri*: Bertsokaritzari buruz.
179. *Ataño*: Espetxeko negarrak.
180. *A. Zavala*: Euskal jokoak bertsoan (I).
181. *Ataño*: Zigorpean.
182. *M. Ostolaiz*: Oroipen-kutxa.
183. *A. Zavala*: Euskal jokoak bertsoan (II).

AUSPOA
LIBURUTEGIA